

SILIUS ITALICUS

PUNICA

LIBER PRIMUS

Ordior arma, quibus caelo se gloria tollit
Aeneadum, patiturque ferox Oenotria iura
Carthago. da, Musa, decus memorare laborum
antiquae Hesperiae, quantosque ad bella crearit
et quot Roma uiros, sacri cum perfida pacti [5]
gens Cadmea super regno certamina mouit,
quaesitumque diu, qua tandem poneret arce
terrarum Fortuna caput. ter Marte sinistro
iuratumque Ioui foedus conuentaque patrum
Sidonii fregere duces, atque impius ensis [10]
ter placitam suasit temerando rumpere pacem.
sed medio finem bello excidiumque uicissim
molitae gentes, propiusque fuere periclo
quis superare datum: reserauit Dardanus arces
ductor Agenoreas, obsessa Palatia uallo [15]
Poenorum ac muris defendit Roma salutem.
Tantarum causas irarum odiumque perenni
seruatum studio et mandata nepotibus arma
fas aperire mihi superasque recludere mentes.
iamque adeo magni repetam primordia motus. [20]
Pygmalioneis quondam per caerula terris
pollutum fugiens fraterno crimine regnum
fatali Dido Libyes appellitur orae.
tum pretio mercata locos noua moenia ponit,
cingere qua secto permissum litora tauro. [25]
hic Iuno ante Argos (sic credidit alta uetustas),
ante Agamemnoniam, gratissima tecta, Mycenen
optauit profugis aeternam condere gentem.
uerum ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
exerere ac missas etiam trans aequora classes [30]
totum signa uidet uictricia ferre per orbem,
iam propius metuens bellandi corda furore
Phoenicum extimulat. sed enim conamine primae
contuso pugnae fractisque in gurgite coeptis
Sicanio Libycis, iterum instaurata capessens [35]
arma remolitur; dux agmina sufficit unus
turbanti terras pontumque mouere paranti.
Iamque deae cunctas sibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet solum componere fati.
sanguineo tum laeta uiro atque in regna Latini [40]
turbine mox saeuo uenientum haud inscia cladum,
'Intulerit Latio, spreta me, Troius' inquit
'exul Dardaniam et bis numina capta penates
sceptraque fundarit uictor Lauinia Teucris,
dum Romana tuae, Ticine, cadauera ripae [45]

non capiant, famulusque mihi per Celtica rura
sanguine Pergameo Trebia et stipantibus armis
corporibusque uirum retro fluat, ac sua largo
stagna reformidet Trasimennus turbida tabo,
dum Cannas tumulum Hesperiae campumque cruore [50]
Ausonio mersum sublimis Iapyga cernam
teque uadi dubium coeuntibus, Aufide, ripis
per clipeos galeasque uirum caesosque per artus
uix iter Hadriaci rumpentem ad litora ponti.'
haec ait ac iuuenem facta ad Mauortia flammam. [55]

Ingenio motus audis fideique sinister
is fuit, exuperans astu, sed deuius aequi.
armato nullus diuum pudor: improba uirtus
et pacis despectus honos, penitusque medullis
sanguinis humani flagrat sitis. his super, aevi [60]
flore uirens hauet Aegatis abolere, parentum
dedecus, ac Siculo demergere foedera ponto.
dat mentem Iuno ac laudum spe corda fatigat.
iamque aut nocturno penetrat Capitolia uisu
aut rapidis fertur per summas passibus Alpibus. [65]
saepe etiam famuli turbato ad limina somno
expauere trucem per uasta silentia uocem
ac largo sudore uirum inuenere futuras
miscentem pugnas et inania bella gerentem.

Hanc rabiem in finis Italum Saturniaque arua [70]
addiderat iam tum puero [patrius furor oscus]
Sarrana prisci Barcae de gente uetustos
a Belo numerabat auos. namque orba marito
cum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides iuuenis uitauerat arma tyranni [75]
et se participem casus sociarat in omnis.
nobilis hoc ortu et dextra spectatus Hamilcar,
ut fari primamque datum distinguere lingua
Hannibali uocem, sollers nutrire furores,
Romanum seuit puerili in pectore bellum. [80]

Urbe fuit media sacrum genetricis Elissae
manibus et patria Tyriis formidine cultum,
quod taxi circum et piceae squalentibus umbris
abdiderant caelique arcebant lumine, templum.
hoc sese, ut perhibent, curis mortalibus olim [85]
exuerat regina loco. stant marmore maesto
effigies, Belusque parens omnisque nepotum
a Belo series, stat gloria gentis Agenor
et qui longa dedit terris cognomina Phoenix.
ipsa sedet tandem aeternum coniuncta Sychaeo. [90]
ante pedes ensis Phrygius iacet, ordine centum
stant arae caelique deis Ereboque potenti.
hic, crine effuso, atque Hennaee numina diuae
atque Acheronta uocat Stygia cum ueste sacerdos.
immugit tellus rumpitque horrenda per umbras [95]
sibila; inaccensi flagrant altaribus ignes.
tum magico uolitant cantu per inania manes

exciti, uultusque in marmore sudat Elissae.
Hannibal haec patrio iussu ad penetralia fertur,
ingressique habitus atque ora explorat Hamilcar. [100]
non ille euhantis Massylae palluit iras,
non diros templi ritus aspersaque tabo
limina et audito surgentis carmine flammās.
Olli permulcens genitor caput osculalibat
attollitque animos hortando et talibusimplet: [105]
'Gens recidiua Phrygum Cadmeae stirpis alumnos
foederibus non aequa premit. si fata negarint
dedecus id patriae nostra depellere dextra,
haec tua sit laus, nate, uelis. age, concipe bella
latura exitium Laurentibus: horreat ortus [110]
iam pubes Tyrrhena tuos, partusque recusent
te surgente, puer, Latiae producere matres.'
his acuit stimulis subicitque haud mollia dictu:
'Romanos terra atque undis, ubi competet aetas,
ferro ignique sequar Rhoeteaque fatare uoluam. [115]
non superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
non celsae obstiterint Alpes Tarpeiaque saxa.
hanc mentem iuro nostri per numina Martis,
per manes, regina, tuos.' tum nigra triformi
hostia mactatur diuae, raptim quere cludit [120]
spirantis artus poscens responsa sacerdos
ac fugientem animam properatis consulit extis.
Ast ubi quaesitas artis de more uetustae
intrauit mentes superum, sic deinde profatur:
'Aetolos late consterni milite campos [125]
Idaeoque lacus flagrantis sanguine cerno.
quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
cuius in aereo pendent tua uertice castra!
iamque iugis agmen rapitur: trepidantia fumant
moenia, et Hesperio tellus porrecta subaxe [130]
Sidoniis lucet flammis. fluit ecce cruentus
Eridanus. iacet ore truci super arma uirosque
tertia qui tulerit sublimis opima Tonanti.
heu quatenam subitis horrescit turbida nimbis
tempestat, ruptoque polo micat igneus aether! [135]
magna parant superi: tonat alti regia caeli,
bellantemque Iouem cerno.' uenientia fata
scire ultra uetuit Iuno, fibraeque repente
conticuere: latent casus longique labores.
Sic clausum linquens arcano pectore bellum [140]
atque hominum finem Gadis Calpenque secutus,
dum fert Herculeis Garamantica signa columnis,
occubuit saeuo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Hasdrubali traduntur habenae,
occidui qui solis opes et uulgius Hiberum [145]
Baeticolasque uiros furiis agitabat iniquis.
tristia corda duci, simul immedicabilis ira,
et fructus regni feritas erat; asper amore
sanguinis, et metui demens credebat honorem,

nec nota docilis poena satiare furores. [150]
ore excellentem et spectatum fortibus ausis
antiqua de stirpe Tagus, superumque hominumque
immemor, erecto suffixum robore maestis
ostentabat ouans populis sine funere regem.
auriferi Tagus ascito cognomine fontis [155]
perque antra et ripas nymphis ululatur Hiberis.
Maeonium non ille uadum, non Lydia mallet
stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
campum atque inlatis Hermi flauescit harenis.
primus inire manu, postremus ponere Martem. [160]
cum rapidum effusis ageret sublimis habenis
quadrupedem, non ense uirum, non eminus hasta
sistere erat: uolitabat ouans aciesque per ambas
iam Tagus auratis agnoscebatur in armis.
quem postquam diro suspensum robore uidit [165]
deformem leti famulus, clam corripit ensem
dilectum domino pernixque inrumpit in aulam
atque immite ferit geminato uulnere pectus.
at Poeni, succensa ira turbataque luctu
et saeuis gens laeta, ruunt tormentaue portant. [170]
non ignes candensque chalybs, non uerbera passim
ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
carnificaeue manus penitusue infusa medullis
pestis et in medio lucentes uulnere flammae
cessauere; ferum uisu dictuque, perartem [175]
saeuitiae extenti, quantum tormenta iubebant
creuerunt artus, atque omni sanguine rapto
ossa liquefactis fumarunt feruida membris.
mens intacta manet: superat ridetque dolores
spectanti similis, fessosque labore ministros [180]
increpitat dominique crucem clamore reposcit.
Haec inter spretae miseranda piacula poenae
erepto trepidus ductore exercitus una
Hannibalem uoce atque alacri certamine poscit.
hinc studia accendit patriae uirtutis imago, [185]
hinc fama in populos iurati didita belli,
hinc uirides ausis anni feruorque decorus
atque armata dolis mens et uis insita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore salutant,
mox et Pyrenes populi et bellator Hiberus. [190]
continuoque ferox oritur fiducia menti,
cessisse imperio tantum terraeque marisque.
Aeoliis candens Austris et lampade Phoebe
aestifero Libye torretur subdita Cancro,
aut ingens Asiae latus, aut pars tertia terris. [195]
terminus huic roseos amnis Lageus ad ortus
septeno impellens tumefactum gurgite pontum.
at qua diuersas clementior aspicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes uidet arua iugis. ultra obsidet aequor, [200]
nec patitur nomen proferri longius Atlas,

Atlas subducto tracturus uertice caelum.
sidera nubiferum fulcit caput, aetheriasque
erigit aeternum compages ardua ceruix.
canet barba gelu, frontemque immanibus umbris [205]
pineae silua premit. uastant caua tempora uenti,
nimbo quoque ruunt spumantia flumina rictu.
tum geminas laterum cautes maria alta fatigant,
atque ubi fessus equos Titan immersit anhelos,
flammiferum condunt fumanti gurgite currum. [210]
sed qua se campis squalentibus Africa tendit,
serpentum largo coquitur fecunda ueneno,
felix qua pinguis mitis plaga temperat agros,
nec Cerere Hennaëa Phario nec uicta colono.
hic passim exultant Nomades, gens inscia freni, [215]
quis inter geminas per ludum mobilis aures
quadrupedem flectit non cedens uirga lupatis.
altrix bellorum bellatorumque uirorum
tellus nec fidens nudo sine fraudibus ensi.
Altera complebant Hispanae castra cohortes, [220]
auxilia Europae genitoris parta tropaeis.
Martius hinc campos sonipes hinnitibus implet,
hinc iuga cornipedes erecti bellica raptant:
non Eleus eat campo feruentior axis.
prodiga gens animae et properare facillima mortem. [225]
namque ubi transcendit florentis uiribus annos,
impatiens aevi spernit nouisse senectam,
et fati modus in dextra est. hic omne metallum:
electri gemino pallent de semine uenae,
atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit. [230]
sed scelerum causas operit deus. Astur auarus
uisceribus lacerae telluris mergitur imis
et redit infelix effosso concolor auro.
hic certant, Pactole, tibi Duriusque Tagusque,
quique super Grauios lucentis uoluit harenas [235]
infernae populis referens obliuia Lethes.
nec Cereri terra indocilis nec inhospita Baccho,
nullaque Palladia sese magis arbore tollit.
Hae postquam Tyrio gentes cessere tyranno,
utque dati rerum freni, tunc arte paterna [240]
conciliare uiros, armis consulta senatus
uertere, nunc donis. primus sumpsisse laborem,
primus iter carpsisse pedes partemque subire,
si ualli festinet opus. nec cetera segnis
quaecumque ad laudem stimulant, somnumque negabat [245]
naturae noctemque uigil ducebat in armis.
interdum proiectus humi turbaeque Libyssae
insignis sagulo duris certare manipulis;
celsus et in magno praecedens agmine ductor
imperium perferre suum; tum uertice nudo [250]
excipere insanos imbris caelique ruinam.
spectarunt Poeni, tremuitque exterritus Astur,
torquentem cum tela Iouem permixtaque nimbis

fulmina et excussos uentorum flatibus ignes
turbato transiret equo, nec puluere fessum [255]
agminis ardenti labefecit Sirius astro.
flammi feris tellus radiis cum exusta dehiscit,
candentique globo medius coquit aethera feruor,
femineum putat umentis iacuisse sub umbra
exercetque sitim et spectato fonte recedit. [260]
idem correptis sternacem ad proelia frenis
frangere eum et famam letalis amare lacerti
ignotique amnis tranare sonantia saxa
atque e diuersa socios accersere ripa.
idem expugnati primus stetit aggere muri, [265]
et quotiens campo rapidus fera proelia miscet,
qua sparsit ferrum, latus rubet aequore limes.
ergo instat fatis, et rumpere foedera certus,
quo datur, interea Romam comprehendere bello
gaudet et extremis pulsat Capitolia terris. [270]
Prima Saguntinas turbarunt classica portas,
bellaque sumpta uiro belli maioris amore.
haud procul Herculei tollunt se litore muri,
clementer crescente iugo, quis nobile nomen
conditus excelso sacrauit colle Zacynthos. [275]
hic comes Alcidae remeabat in agmine Thebas
Geryone extincto caeloque ea facta ferebat.
tris animas namque id monstrum, tris corpore dextras
armarat ternaque caput ceruice gerebat.
haud alium uidit tellus, cui ponere finem [280]
non posset mors una uiro, duraeque sorores
tertia bis rupto torquerent stamina filo.
hinc spolia ostentabat ouans captiuaque uictor
armenta ad fontis medio feruore uocabat,
cum tumidas fauces accensis sole uenenis [285]
calcatus rupit letali uulnere serpens
Inachiumque uirum terris prostrauit Hiberis.
mox profugi ducente Noto aduertere coloni,
insula quos genuit Graio circumflua ponto
et, quae auxit quondam Laertia regna, Zacynthos. [290]
firmauit tenues ortus mox Daunia pubes
sedis inops, misit largo quam diues alumno
magnanimis regnata uiris, nunc Ardea nomen.
libertas populis pacto seruata decusque
maiorum, et Poenis ubi imperitare negatum. [295]
Admouet abrupto flagrantia foedere ductor
Sidonius castra et latos quatit agmine campos.
ipse caput quassans circumlustrauit anhelos
muros saeuus equo, mensusque pauentia tecta
pandere iamdudum portas et cedere uallo [300]
imperat et longe clausis sua foedera, longe
Ausoniam fore, nec ueniae spem Marte subactis:
scita patrum et leges et iura fidemque deosque
in dextra nunc esse sua. uerba ocius acer
intorto sancit iaculo figitque per arma [305]

stantem pro muro et minitantem uana Caicum.
concidit exacti medius per uiscera teli,
effusisque simul praerupto ex aggere membris
uictori moriens tepefactam retulit hastam.
at multo ducis exemplum clamore secuti [310]
inuoluunt atra telorum moenia nube.
clara nec in numero uirtus latet: obuia quisque
ora duci portans ceu solus bella capessit.
hic crebram fundit Baliari uerbere glandem
terque leui ducta circum caput altus habena [315]
permissum uentis a[b]scondit in aera telum,
hic ualido librat stridentia saxa lacerto,
huic impulsa leui torquetur lancea nodo.
ante omnis ductor patriis insignis in armis
nunc picea iactat fumantem lampada flamma, [320]
nunc sude, nunc iaculo, nunc saxis impiger instat
aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
contendit neruo atque insultat fraude pharetrae,
Dacus ut armiferis Geticae telluris in oris
spicula quae patrio gaudens acuisse ueneno [325]
fundit apud ripas inopina binominis Histri.
Cura subit, collem turrita cingere fronte
castelloque urbem circumuallare frequenti.
heu priscis numen populis, at nomine solo
in terris iam nota Fides! stat dura iuuentus [330]
ereptamque fugam et claudi uidet aggere muros,
sed dignam Ausonia mortem putat esse Sagunto
seruata cecidisse fide. iamque acrius omnis
intendunt uires: adductis stridula neruis
Phocais effundit uastos balista molaris; [335]
atque eadem ingentis mutato pondere teli
ferratam excutens ornum media agmina rumpit.
alternus resonat clangor. certamine tanto
conseruere acies, ueluti circumdata uallo
Roma foret, clamantque super: "Tot milia, gentes [340]
inter tela satae, iam capto stamus in hoste?
nonne pudet coepti, pudet ominis? en bona uirtus
primitiaeque ducis! taline implere paramus
Italiam fama, talis praemittere pugnas?"
Accensae exultant mentes, haustusque medullis [345]
Hannibal exagitat, stimulantque sequentia bella.
inuadunt manibus uallum caesasque relincunt
deiecti muris dextras. subit arduus agger
imponitque globos pignantum desuper urbi.
armauit clausos ac portis arcuit hostem [350]
librari multa consueta phalarica dextra,
horrendum uisu robur celsisque niuosae
Pyrenes trabs lecta iugis, cui plurima cuspis,
uix muris toleranda lues, sed cetera pingui
uncta pice atque atro circumlita sulphure fumant. [355]
fulminis haec ritu summis e moenibus arcis
incita, sulcatum tremula secatur aera flamma,

qualis sanguineo praestringit lumina crine
ad terram caelo decurrens ignea lampas.
haec ictu rapido pugnantum saepe perauras, [360]
attonito ductore, tulit fumantia membra;
haec uastae lateri turris cum turbine fixa,
dum penitus pluteis Vulcanum exercet adesis,
arma uirosque simul pressit flagrante ruina.
tandem condensis artae testudinis armis [365]
subducti Poeni uallo caecaque latebra
pandunt prolapsam suffossis moenibus urbem.
terribilem in sonitum procumbens aggere uicto
Herculeus labor atque immania saxa resoluens
mugitum ingentem caeli dedit. Alpibus altis [370]
aeriae rupes scopulorum mole reuulsa
haud aliter scindunt resonanti fragmine montem.
surgebat cumulis etiam tum prorutus agger,
obstabatque iacens uallum, ni protinus instent
hinc atque hinc acies media pugnare ruina. [375]
Emicat ante omnis primaeuo flore iuuentae
insignis Rutulo Murrus de sanguine (at idem
matre Saguntina Graius geminoque parente
Dulichios Italis miscebat prole nepotes).
hic magno socios Aradum clamore uocantem, [380]
qua corpus loricam inter galeamque patescit,
conantis motus speculatus, cuspide sistit,
prostratumque premens telo, uoce insuper urget:
'Fallax Poene, iaces; certe Capitolia primus
scandebas uictor. quae tanta licentia uoti? [385]
nunc Stygio fer bella Ioui!' tum feruidus hastam
aduersi torquens defigit in inguine Hiberi,
oraeque dum calcat iam singultantia leto,
'Hac iter est' inquit 'uobis ad moenia Romae,
o metuenda manus. sic, quo properatis, eundum.' [390]
mox instaurantis pugnam circumsilit arma
et rapto nudum clipeo latus haurit Hiberi.
diues agri, diues pecoris famaеque negatus
bella feris arcu iaculoque agitabat Hiberus,
felix heu nemorum et uitae laudandus opacae, [395]
si sua per patrios tenuisset spicula saltus.
hunc miseratus adest infesto uulnere Ladmus.
cui saeuum adridens 'Narrabis Hamilcaris umbris
hanc' inquit 'dextram, quae iam post funera uulgi
Hannibalem uobis comitem dabit,' et ferit alte [400]
insurgens gladio cristatae cassidis aera
perque ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.
tum frontem Chremes intonsam umbrante capillo
saepius et horrentis effingens crine galeros,
tum Masulis crudaque uiuens ad bella senecta [405]
Kartalo, non pauidus fetas mulcere leaenas,
flumineaque urna caelatus Bagrada parmam
et uastae Nasamon Syrtis populator Hiempsal,
audax in fluctu laceras captare carinas,

una omnes dextraque cadunt iraque perempti; [410]
nec non serpentem diro exarmare ueneno
doctus Athyr tactuque grauis sopire chelydros
ac dubiam admoto subolem explorare ceraste.
tu quoque fatidicis Garamanticus accola lucis
insignis flexo galeam per tempora cornu, [415]
heu frustra reditum sortes tibi saepe locutas
mentitumque Iouem increpitans, occumbis, Hiarba.
et iam corporibus cumulatus creuerat agger,
perfusaeque atra fumabant caede ruinae.
tum ductorem auido clamore in proelia poscit: [420]
fulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
cum siluam occurso uenantum perdidit, hicto
horrescit saetis dorso et postrema capessit
proelia, canentem mandens aper ore cruorem,
iamque gemet geminum contra uenabula dentem. [425]
At parte ex alia, qua se insperata iuuentus
extulerat portis, ceu spicula nulla manusque
uim ferre exitiumue queant, permixtus utrisque
Hannibal agminibus passim furit et quatit ensem,
cantato nuper senior quem feceratigni [430]
litore ab Hesperidum Temisus, qui carmine pollens
fidebat magica ferrum crudescere lingua:
quantus Bistoniis late Gradius in oris
belligero rapitur curru telumque coruscans,
Titanum quo pulsa cohors, flagrantia bella [435]
cornipedum adflatu domat et stridoribus axis.
iamque Hostum Rutulumque Pholum ingentemque Metiscum,
iam Lygdum Duriumque simul flauumque Galaesum
et geminos, Chromin atque Gyan, demiserat umbris,
Daunum etiam, grata quo non spectatior alter [440]
uoce mouere fora atque orando fingere mentes
nec legum custos sollertior, aspera telis
dicta admiscentem: 'Quaenam te, Poene, paternae
huc adigunt Furiae? non haec Sidonia tecta
feminea fabricata manu pretioe parata, [445]
exulibusue datum dimensis litus harenis.
fundamenta deum Romanaque foedera cernis.'
ast illum toto iactantem talia campo
ingenti raptum nisu medioque uirorum
auulsum inter tela globo et post tergare uinctum [450]
Hannibal ad poenam lentae mandauerat irae,
increpitansque suos inferri signa iubebat,
perque ipsos caedis cumulos stragemque iacentum
monstrabat furibundus iter cunctosque ciebat
nomine et in praedas stantem dabat improbus urbem. [455]
Sed postquam a trepidis allatum feruere partem
diuersam Marte infausto, Murroque secundos
hunc superos tribuisse diem, ruit ocus amens
lymphato cursu atque ingentis deserit actus.
letiferum nutant fulgentes uertice cristae, [460]
crine ut flammifero terret fera regna cometes

sanguineum spargens ignem: uomit atra rubentis
fax caelo radios, ac saeua luce coruscum
scintillat sidus terrisque extrema minatur.
praecipiti dant tela uiam, dant signa uirique, [465]
atque ambae trepidant acies. iacit igneus hastae
dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
talīs ubi Aegaeo surgente ad sidera ponto
per longum uasto Cori cum murmure fluctus
suspensum in terras portat mare, frigida nautis [470]
corda tremunt: sonat ille procul flatuque tumescens
curuatis pauidas tramittit Cycladas undis.
non cuncta e muris unum incessentia tela
fumantesque ante ora faces, non saxa per artem
tormentis excussa tenent. ut tegmina primum [475]
fulgentis galeae conspexit et arma cruento
ontra solem auro rutilantia, turbidus infit:
'En, qui res Libycas inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora. foedera, faxo,
iam noscas, quid uana queant et uester Hiberus. [480]
fer tecum castamque fidem seruataque iura:
deceptos mihi linque deos.' cui talia Murrus:
'Exoptatus ades. mens olim proelia poscit
speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
praemia et Italiam tellure inquire subima. [485]
longum in Dardanios finis iter atque niuaem
Pyrenen Alpesque tibi mea dextera donat.'
Haec inter cernens subeuntem comminus hostem
praeruptumque loci fidum sibi, corripit ingens
aggere conuulso saxum et nitentis in ora [490]
deuoluit, pronoque silex ruit incitus ictu.
subsedit duro concussus fragmine muri.
tum pudor accendit mentem, nec conscia fallit
uirtus pressa loco; frendens luctatur et aegro
scandit in aduersum per saxa uetantia nisu. [495]
sed postquam propior uicino lumine fulsit
et tota se mole tulit, uelut incita clausum
agmina Poenorum cingant, et cuncta pauentem
castra premant, lato Murrus caligat in hoste.
mille simul dextrae densusque micare uidetur [500]
ensis et innumerae nutare in casside cristae.
conclamant utrimque acies, ceu tota Saguntos
igne micet. trahit instanti languentia leto
membra pauens Murrus supremaque uota capessit:
'Conditor Alcide, cuius uestigia sacra [505]
incolimus, terrae minitantem auerte procellam,
si tua non segni defenso moenia dextra.'
Dumque orat caeloque attollit lumina supplex,
'Cerne', ait 'an nostris longe Tiryntius ausis
iustius adfuerit. ni displicet aemula uirtus, [510]
haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis
agnosces, inuicte, tuis. fer numen amicum
et, Troiae quondam primis memorate ruinis,

dexter ades Phrygiae delenti stirpis alumnos.'
sic Poenus pressumque ira simul exigit ense[m] [515]
qua capuli statuere morae, teloque relato
horrida labentis perfunditur arma cruore.
ilicet ingenti casu turbata iuuentus
procurrit: nota arma uiri corpusque superbo
uictori spoliare negant. coit aucta uicissim [520]
hortando manus, et glomerata mole feruntur.
hinc saxis galea, hinc clipeus sonat aereus hastis.
incessunt sudibus librataque pondera plumbi
certatim iaciunt. decisae uertice cristae,
direptumque decus nutantum in caede iubarum. [525]
iamque agitur largus per membra fluentia sudor,
et stant loricae squamis horrentia tela.
nec requies tegimenue datur mutare sub ictu.
genua labant, fessique umeri gestamina laxant.
tum creber penitusque trahens suspiria sicco [530]
fumat ab ore uapor, nisuque elisus anhelio
auditur gemitus fractumque in casside murmur.
mente aduersa domat gaudetque nitescere duris
uirtutem et decoris pretio discrimina pensat.
Hic subitus scisso densa inter nubila caelo [535]
erupit quatiens terram fragor, et super ipsas
bis pater intonuit geminato fulmine pugnās.
inde inter nubes uentorum turbine caeco
ultrix iniusti uibrauit lancea belli
ac femine aduerso librata cuspide sedit. [540]
Tarpeiae rupes superisque habitabile saxum
et uos, uirginea lucentes semper in ara
Laomedontaeae, Troiana altaria, flammae,
heu quantum uobis fallacis imagine teli
promisere dei! propius si pressa furenti [545]
hasta foret, clausae starent mortalibus Alpes,
nec, Trasimenne, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Iuno, aspectans Pyrenes uertice celsae
naua rudimenta et primos in Marte calores,
ut uidet impressum coniecta cuspide uulnus, [550]
aduolat obscura circumdata nube per auras
et ualidam duris euellit ab ossibus hastam.
ille tegit clipeo fusum per membra cruorem,
tardaque paulatim et dubio uestigia nisu
alternata trahens, auersus ab aggere cedit. [555]
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
condidit et pugnās erepta luce diremit.
at durae inuigilant mentes molemque reponunt,
noctis opus. clausos acuunt extrema pericli
et fractis rebus uiolentior ultima uirtus. [560]
hinc puer inualidique senes, hinc femina ferre
certat opem in dubiis miserando naua labori,
saxaque mananti subuectat uulnere miles.
iam patribus clarisque senum sua munia curae:
concurrunt lectosque uiros hortantur etorant [565]

defessis subeant rebus reuocentque salutem
et Latia extremis implorent casibus arma.
'Ite citi, remis uelisque impellite puppim.
saucia dum castris clausa est fera, tempore Martis
utendum est rupto et grassandum ad clara periclis. [570]
ite citi, deflete fidem murosque ruentis
antiquaque domo meliora accersite fata.
mandati summa est: dum stat, remeate, Saguntos.'
ast illi celerant, qua proxima litora, gressum
et fugiunt tumido per spumea caerula uelo. [575]
Pellebat somnos Tithoni roscida coniunx,
ac rutilus primis sonipes hinnitibus altos
adflarat montis roseasque mouebat habenas.
iam celsa e muris extructa mole iuuentus
clausam nocturnis ostentat turribus urbem. [580]
rerum omnes pendent actus, et milite maesto
laxata obsidio, ac pugnandi substitit ardor,
inque ducem uersae tanto discrimine curae.
Interea Rutulis longinqua per aequora uectis
Herculei ponto coepere existere colles [585]
et nebulosa iugis attollere saxa Monoeci.
Thracius hos Boreas scopulos immitia regna
solus habet semperque rigens nunc litora pulsat,
nunc ipsas alis plangit stridentibus Alpes,
atque ubi se terris glaciali fundit ab Arcto, [590]
haud ulli contra fiducia surgere uento.
uerticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
aequora, et iniecto conduntur gurgite montes,
iamque uolans Rhenum Rhodanumque in nubila tollit.
hunc postquam Boreae dirum euasere furorem, [595]
alternos maesti casus bellicque marisque
et dubium rerum euentum sermone uolutant.
'O patria, o Fidei domus inclita, quo tua nunc sunt
fata loco? sacraene manent in collibus arces?
an cinis (heu superi) tanto de nomine restat? [600]
ferre leues auras flatusque ciete secundos,
si nondum insultat templorum Poenicus ignis
culminibus, Latiaeque ualent succurrere classes.'
Talibus inlacrimant noctemque diemque querelis,
donec Laurentis puppis defertur adoras, [605]
qua pater acceptis Anienis ditior undis
in pontum flauo descendit gurgite Thybris.
hinc consanguineae subeunt iam moenia Romae.
Concilium uocat augustum castaque beatos
paupertate patres ac nomina parta triumphis [610]
consul et aequantem superos uirtute senatum.
facta animosa uiros et recti sacra cupido
attollunt, hirtaeque togae neglectaque mensa
dexteraque a curuis capulo non segnis aratris.
exiguo faciles et opum non indiga corda, [615]
ad paruos curru remeabant saepe penates.
In foribus sacris primoque in limine templi

captiui currus, belli decus, armaque rapta
pugnantum ducibus saeuaeque in Marte secures,
perfossi clipei et seruantia tela cruorem [620]
claustraque portarum pendent: hic Punica bella,
Aegatis cernas fusaque per aequora classe
exactam ponto Libyen testantia rostra.
hic galeae Senonum pensatique improbus auri
arbiter ensis inest, Gallisque ex arce fugatis [625]
arma reuertentis pompa gestata Camilli,
hic spolia Aeacidae, hic Epirotica signa
et Ligurum horrentes coni parmaeque relatae
Hispana de gente rudes Alpinaque gaesa.
Sed postquam clades patefecit et horrida bella [630]
orantum squalor, praesens astare Sagunti
ante oculos uisa est extrema precantis imago.
tum senior maesto Sicoris sic incipit ore:
'Sacrata gens clara fide, quam rite fatentur
Marte satam populi ferro parere subacti, [635]
ne crede emensum leuia ob discrimina pontum.
uidimus obsessam patriam murosque tremantis,
et, quem insana freta aut coetus genuere ferarum,
uidimus Hannibalem. procul his a moenibus, oro,
arcete, o superi, nostroque in Marte tenete [640]
fatiferae iuuenem dextrae! qua mole sonantis
exigit ille trabes! et quantus crescit in armis!
trans iuga Pyrenes, medium indignatus Hiberum,
exciuit Calpen et mersos Syrtis harenis
molitur populos maioraque moenia quaerit. [645]
omnis Hiber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
omnis ab aestifero sitiens Libys imminet axe.
spumeus hic medio qui surgit ab aequore fluctus,
si prohibere piget, uestras effringet in urbes.
an tanti pretium motus ruptique per enses
foederis hoc iuueni iurata in bella ruenti [650]
creditis, ut statuat superatae iura Sagunto?
ocius ite, uiri, et nascentem extinguite flammam,
ne serae redeant post aucta pericula curae.
quamquam o, si nullus terror, non obruta iam nunc
semina fumarent belli, uestraene Sagunto [655]
spernendum consanguineam protendere dextram?
per uos culta diu Rutulae primordia gentis
Laurentemque larem et genetricis pignora Troiae,
conseruate pios, qui permutare coacti
Acrisioneis Tirynthia culmina muris. [660]
uos etiam Zanclem Siculi contra arma tyranni
iuuisse egregium, uos et Campana tueri
moenia, depulso Samnitum robore, dignum
Sigeis duxistis auis. uetus incola Dauni,
testor uos, fontes et stagna arcana Numici, [665]
cum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
sacra domumque ferens et aui penetralia Turni
ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.

cur ut decisa atque auulsa a corpore membra
despiciar, nosterque luat cur foedera sanguis?' [670]
Tandem, ut finitae uoces, (miserabile uisu)
summissi palmas, lacerato tegmine uestis,
adfigunt proni squalentia corpora terrae.
inde agitant consulta patres curasque fatigant.
Lentulus, ut cernens accensae tecta Sagunti, [675]
poscendum poenae iuuenem celerique negantis
exuri bello Carthaginis arua iubebat.
at Fabius, cauta speculator mente futuri
nec laetus dubiis parcusque lacescere Martem
et melior clauso bellum producere ferro, [680]
prima super tantis rebus pensanda, ducisne
ceperit arma furor, patres an signa moueri
censuerint, mittique uiros, qui exacta reportent.
prouidus haec ritu uatis fundebat abalto
pectore praemeditans Fabius surgentia bella, [685]
ut saepe e celsa grandaeuus puppe magister,
prospiciens signis uenturum in carbasa Corum,
summo iam dudum substringit lintea malo.
sed lacrimae atque ira mixtus dolor impulit omnis
praecipitare latens fatum, lectique senatu, [690]
qui ductorem adeant; si perstet surdus in armis
pactorum, uertant inde ad Carthaginis arces
nec diuum oblitis indicere bella morentur.

LIBER SECUNDUS

Caeruleis prouecta uadis iam Dardana puppis
tristia magnanimi portabat iussa senatus
primoresque patrum. Fabius, Tiryntia proles,
ter centum memorabat auos, quos turbine Martis
abstulit una dies, cum Fors non aequa labori [5]
patricio Cremerae maculauit sanguine ripas.
huic comes aequato sociauit munere curas
Publicola, ingentis Volesi Spartana propago.
is cultam referens insigni nomine plebem
Ausonios atauo ducebat consule fastus. [10]
Hos ut depositis portum contingere uelis
allatum Hannibali consultaque ferre senatus
iam medio seram bello poscentia pacem
ductorisque simul conceptas foedere poenas,
ocius armatas passim per litoraturmas [15]
ostentare iubet minitancia signa recensque
perfosos clipeos et tela rubentia caede.
haud dictis nunc esse locum; strepere omnia clamat
Tyrrhenae clangore tubae gemituque cadentum.
dum detur, relegant pontum neu se addere clausis [20]
festinent: notum quid caede calentibus armis,
quantum irae liceat, motusue quid audeat ensis.
sic ducis adfatu per inhospita litora pulsi
conuerso Tyrios petierunt remige patres.
Hic alto Poenus fundentem uela carinam [25]
incessens dextra 'Nostrum, pro Iuppiter!' inquit
'nostrum ferre caput parat illa per aequora puppis.
heu caecae mentes tumefactaque corda secundis!
armatum Hannibalem poenae petit impia tellus!
ne deposce, adero; dabitur tibi copia nostri [30]
ante expectatum, portisque focusque timebis
quae nunc externos defendis, Roma, penatis.
Tarpeios iterum scopulos praeruptaque saxa
scandatis licet et celsam migretis in arcem:
nullo iam capti uitam pensabitis auro.' [35]
Incensi dictis animi, et furor additus armis.
conditur extemplo telorum nubibus aether,
et densa resonant saxorum grandine turres.
ardor agit, prouecta queat dum cernere muros,
inque oculis profugae Martem exercere carinae. [40]
ipse autem incensas promissa piacula turmas
flagitat insignis nudato uulnere ductor
ac repetens questus furibundo personat ore:
'Poscimur, o socii, Fabiusque e puppe catenas
ostentat, dominique uocat nos irasenatus. [45]
si taedet coepti culpandaue mouimus arma,
Ausoniam ponto propere reuocate carinam:
nil moror: en, uincta lacerandum tradite dextra.
nam cur, Eoi deductus origine Beli,
tot Libyae populis, tot circumfusus Hiberis, [50]

seruitium perferre negem? Rhoeteius immo
aeternum imperitet populis saeculisque propaget
regna ferox; nos iussa uirum nutusque tremamus.'
effundunt gemitus atque omina tristia uertunt
in stirpem Aeneadum ac stimulant clamoribus iras. [55]

Discinctos inter Libyas populosque bilinguis
Marmaricis audax in bella Oenotria signis
uenerat Asbyte, proles Garamantis Hiarbae.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Medusae
Cinyphiumque Macen et iniquo e sole calentis [60]
Battiadas late imperio sceptrisque regebat.
cui patrius Nasamon aeternumque arida Barce,
cui nemora Autololum atque infidae litora Syrtis
parebant nullaque leuis Gaetulus habena.
atque is fundarat thalamos Tritoniden ympha, [65]
unde genus proauumque Iouem regina ferebat
et sua fatidico repetebat nomina luco.
haec ignara uiri uacuoque adsueta cubili
uenatu et siluis primos defenderat annos;
non calathis mollita manus operata uelfuso [70]
Dictynnam et saltus et anhelum impellere planta
cornipedem ac strauisse feras immitis amabat.
quales Threiciae Rhodopen Pangaeaeque lustrant
saxosis nemora alta iugis cursuque fatigant
Hebrum innupta manus: sprete Ciconesque Getaeque [75]
et Rhesi domus et lunatis Bistones armis.

Ergo habitu insignis patrio, religata fluentem
Hesperidum nodo crinem dextrumque feroci
nuda latus Marti ac fulgentem tegmine laeuam
Thermodontiaca munita in proelia pelta, [80]
fumantem rapidis quatiebat cursibus axem.
pars comitum biiugo curru, pars cetera dorso
fertur equi; nec non Veneris iam foedera passae
reginam cingunt, sed uirgine densior ala est.
ipsa autem gregibus per longa mapalia lectos [85]
ante aciem ostentabat equos, tumulumque propincum
dum sequitur gyris, campo uibrata per auras
spicula contorquens summa ponebat in arce.

Hanc hasta totiens intrantem moenia Mopsus
non tulit et celsis senior Gortynia muris [90]
tela sonante fugat neruo liquidasque per auras
derigit aligero letalia uulnera ferro.
Cres erat, aerisonis Curetum aduectus ab antris,
Dictaeos agitare puer leuioribus armis
pennata saltus adsuetus harundine Mopsus. [95]
ille uagam caelo demisit saepe uolucrem,
ille procul campo linquentem retia ceruum
uulnere sistebat, rueretque inopina sub ictu
ante fera incauto quam sibila poneret arcus.
nec se tum pharetra iactauit iustius ulla [100]
Eois quamquam certet Gortyna sagittis.
uerum ut opum leuior uenatu extendere uitam

abnuuit, atque artae res exegere per aequor,
coniuge cum Meroe natisque inglorius hospes
intrarat miseram fato ducente Saguntum. [105]
coryti fratrum ex umeris calamique paterni
pendebant uolucerque chalybs, Minoia tela.
hic medius iuuenum Massylae gentis in agmen
crebra Cydoneo fundebat spicula cornu.
iam Garamum audacemque Thyrum pariterque ruentis [110]
Gisgonem leuemque Bagam indignumque sagittae,
impubem malas, tam certae occurrere Lixum
fuderat et plena tractabat bella pharetra.
tum uultum intendens telumque in uirginis ora
desertum non grata Iouem per uota uocabat. [115]
namque ut fatiferos conuerti prospicit arcus,
opposito procul insidiis Nasamonias Harpe
corpore praeripuit letum calamumque uolantem,
dum clamat, patulo excipiens tramisit hiatu,
et primae ferrum a tergo uideresorores. [120]
at comitis frendens casu labentia uirgo
membra leuat paruaque oculos iam luce natantis
inrorat lacrimis totisque adnisa doloris
uiribus intorquet letalem in moenia cornum.
illa uolans umerum rapido transuerberatictu [125]
conantis Dorylae, iunctis iam cornibus arcus
et ducti spatium nerui complente sagitta,
excutere in uentos resoluta pollice ferrum.
tum subitum in uulnus praeceps deuoluitur altis
aggeribus muri, iuxtaque cadentiamembra [130]
effusi uersa calami fluxere pharetra.
exclamat paribus frater uicinus in armis
Icarus ulciscique parat lacrimabile fatum.
atque illum raptim promentem in proelia telum
Hannibal excussi praeuertit turbinesaxi. [135]
labuntur gelido torpentia frigore membra,
deficiensque manus pharetrae sua tela remisit.
At pater in gemino natorum funere Mopsus
correptos arcus ter maesta mouit ab ira,
ter cecidit dextra, et notas dolor abstulit artis. [140]
paenitet heu sero dulcis liquisse penatis,
adretoque auide, quo concidis, Icare, saxo,
postquam aeuum senior percussaue pectora frustra
sentit et, ut tantos compescat morte dolores,
nil opis in dextra, uastae se culmine turris [145]
praecipitem iacit et delapsus pondere pronos
membra super nati moribundos explicat artus.
Dum cadit externo Gortynius aduena bello,
iam noua molitus stimulado milite Theron,
Alcidae templi custos araequesacerdos, [150]
non expectatum Tyriis effuderat agmen
et fera miscebat reserata proelia porta.
atque illi non hasta manu, non uertice cassis,
sed fisus latis umeris et mole iuuentae

agmina uastabat claua, nihil indigus ensis. [155]
exuuiæ capiti impositæ tegimenque leonis
terribilem attollunt excelso uertice rictum.
centum angues idem Lernæaque monstra gerebat
in clipeo et sectis geminam serpentibus hydram.
ille Iubam Tapsumque patrem clarumque Micipsam [160]
nomine aui Maurumque Sacen, a moenibus actos
palantisque fuga, praeceps ad litora cursu
egerat, atque una spumabant aequora dextra.
nec contentus Idi leto letoque Cothonis
Marmaridae nec caede Rothi nec caede Iugurthæ, [165]
Asbytes currum et radiantis tegmina laeuae
poscebat uotis gemmataque lumina peltæ
atque in belligera uersabat uirgine mentem.
quem ruere ut telo uidit regina cruento,
obliquos detorquet equos laeuumque per orbem [170]
fallaci gyro campum secatur ac uelut ales
auerso rapitur sinuata per aequora curru.
dumque ea se ex oculis aufert, atque ocior Euro
incita pulueream campo trahit ungula nubem,
aduersum late stridens rota proteritagemen, [175]
ingerit et crebras uirgo trepidantibus hastas.
hic cecidere Lycus Thamyrisque et nobile nomen
Eurydamas, clari deductum stirpe parentis,
qui thalamos ausus quondam sperare superbos
(heu demens!) Ithacique torum; sed enim arte pudica [180]
fallacis totiens reuoluto stamine telæ
deceptus, mersum pelago iactarat Vlixen.
ast Ithacus uero ficta pro morte loquacem
adfecit leto, taedæque ad funera uersæ.
gens extrema uiri campis deletur Hiberis [185]
Eurydamas Nomados dextra: super instrepat ater
et seruat cursum perfractis ossibus axis.
Iamque aderat remeans uirgo, interproelia postquam
distringi Therona uidet, saeuamque bipennem
perlibrans mediae fronti, spoliū inde superbum [190]
Herculeasque tibi exuuias, Dictynna, uouebat.
nec segnis Theron tantæ spe laudis in ipsos
aduersus consurgit equos uillosaque fului
ingerit obiectans trepidantibus ora leonis.
attoniti terrore nouo rictuque minaci [195]
quadrupes iactant resupino pondere currum.
tum saltu Asbyten conantem linquere pugnas
occupat incussa gemina inter tempora claua,
feruentisque rotas turbataque frena pauore
disiecto spargit conlisa per ossa cerebro, [200]
ac rapta properans caedem ostentare bipenni
amputat e curru reuolutæ uirginis ora.
necdum iræ positæ. celsa nam figitur hasta
spectandum caput: id gestent ante agmina Poenum
imperat, et propere currus ad moenia uertant. [205]
Haec caecus fati diuumque abeunte fauore

uicino Theron edebat proelia leto.
namque aderat toto ore ferens iramque minasque
Hannibal et caesam Asbyten fixique tropaeum
infandum capitis furiata mente dolebat. [210]
ac simul aerati radiauit luminis umbo,
et concussa procul membris uelocibus arma
letiferum intonuere, fugam percussa repente
ad muros trepido conuertunt agmina cursu:
sicut agit leuibus per sera crepuscula pennis [215]
e pastu uolucres ad nota cubilia uesper;
aut, ubi Cecropius formidine nubis aquosae
sparsa super flores examina tollit Hymettos,
ad dulcis ceras et odori corticis antra
mellis apes grauidae properant densoque uolatu [220]
raucum conexae glomerant ad limina murmur.
praecipitat metus attonitos, caecique feruntur.
heu blandum caeli lumen! tantone cauetur
mors reditura metu nascentique addita fata?
consilium damnant portisque atque aggere tuto [225]
erupisse gemunt: retinet uix agmina Theron
interdumque manu, interdum clamore minisque:
'State, uiri; meus ille hostis; mihi gloria magnae,
state, uenit pugnae. muro tectisque Sagunti
hac abigam Poenos dextra; spectacula tantum [230]
ferre, uiri; uel, si cunctos metus acer in urbem
(heu deforme!) rapit, soli mihi claudite portas.'
At Poenus rapido praeceps ad moenia cursu,
dum pauitant trepidi rerum fessique salutis,
tendebat. stat primam urbem murosque patentis [235]
postposita caede et dilata inuadere pugna.
id postquam Herculeae custos uidet impiger arae,
emicat et uelox formidine praeuenit hostem.
gliscit Elissaeo uiolentior ira tyranno:
'Tu solue interea nobis, bone ianitor urbis, [240]
supplicium, ut pandas' inquit 'tua moenia leto.'
nec plura effari sinit ira, rotatque coruscum
mucronem; sed contortum prior impete uasto
Daunius huic robur iuuenis iacit. arma fragore
icta graui raucum gemuere, alteque resultant [245]
aere inlisa cauo nodosae pondera clauae.
at uiduus teli et frustrato proditus ictu,
pernici uelox cursu rapit incita membra
et celeri fugiens perlustrat moenia planta.
instat atrox terga increpitans fugientia uictor. [250]
conclamant matres, celsoque e culmine muri
lamentis uox mixta sonat: nunc nomine noto
appellant, seras fesso nunc pandere portas
posse uolunt; quatit hortantum praecordia terror
ne simul accipiant ingentem moenibus hostem. [255]
incutit umbonem fesso adsultatque ruenti
Poenus et ostentans spectantem e moenibus urbem
'I, miseram Asbyten leto solare propinquo'

haec dicens, iugulo optantis dimittere uitam
infestum condit mucronem ac regialaetus [260]
quadrupedes spolia abreptos a moenibus ipsis,
quis aditum portae trepidantum saepserat agmen,
uictor agit curruque uolat per ouantia castra.
At Nomadum furibunda cohors miserabile humandi
deproperat munus tumulique adiungit honorem [265]
et rapto cineres ter circum corpore lustrat.
hinc letale uiri robur tegimenque tremendum
in flammis iaciunt, ambustoque ore genisque
deforme alitibus liquere cadauer Hiberis.
Poenorum interea quis rerum summa potestas, [270]
consultant bello super, et quae dicta ferantur
Ausoniae populis, oratorumque minaci
aduentu trepidant. mouet hinc foedusque fidesque
et testes superi iurataque pacta parentum,
hinc popularis amor coeptantis magna iuuentae, [275]
et sperare iuuat belli meliora. sed, olim
ductorem infestans odiis gentilibus, Hannon
sic adeo increpitat studia incautumque fauorem:
'Cuncta quidem, patres, (neque enim cohibere minantum
irae se ualuere) premunt formidine uocem: [280]
haud tamen abstiterim. mortem licet arma propinquent,
testabor superos, et caelo nota relinquam
quae postrema salus rerum patriaeque reposcit.
nec nunc obsessa demum et fumante Sagunto
haec serus uates Hannon canit. anxia rupi [285]
pectora ne castris innutrireter et armis
exitiale caput; monui et, dum uita, monebo,
ingenitum noscens uirus flatusque paternos,
ut, qui stelligero speculatur sidera caelo,
uenturam pelagi rabiem Caurique futura [290]
praedicat miseris haud uanus flamina nautis.
consedit solio rerumque inuasit habenas:
ergo armis foedus fasque omne abrumpitur armis,
oppida quassantur, longeque in moenia nostra
Aeneadum arrectae mentes, disiectaque paxest. [295]
exagitant manes iuuenem furiaeque paternae
ac funesta sacra et conuersi foedere rupto
in caput infidum superi Massylaque uates.
an nunc ille noui caecus caligine regni
externas arces quatit aut Tiryntia tecta? [300]
sic propria luat hoc poena nec misceat urbis
fata suis: nunc hoc, hoc inquam, tempore muros
oppugnat, Carthago, tuos teque obsidet armis.
lauimus Hennaee animoso sanguine uallis
et uix conducto produximus arma Lacone. [305]
nos ratibus laceris Scyllaea repleuimus antra
classibus et refluio spectauimus aequore raptis
contorta e fundo reuomentem transtra Charybdis.
respice, pro demens, pro pectus inane deorum,
Aegatis Libyaeque procul fluitantia membra! [310]

quo ruis et patriae exitio tibi nomina quaeris?
scilicet immensae, uisis iuuenalibus armis,
subsident Alpes, subsidet mole niuali
Alpibus aequatum attollens caput Apenninus.
sed campos fac, uane, dari. num gentibus istis [315]
mortales animi, aut ferro flammae fatiscunt?
haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
pubescit castris miles, galeaque teruntur
nondum signatae flaua lanugine malae,
nec requies aevi nota, exanguesque merendo [320]
stant prima inter signa senes letumque lacessunt.
ipse ego Romanas perfosso corpore turmas
tela intorquentis correpta e uulnere uidi,
uidi animos mortesque uirum decorisque furorem.
si bello absistis nec te uictoribus sofferis, [325]
quantum heu, Carthago, donat tibi sanguinis Hannibal!
Gestar ad haec (namque impatiensasperque coquebat
iamdudum immites iras mediamque loquentis
bis conatus erat turbando abrumperere uocem)
'Concilio' inquit 'Libyae Tyrioque senatu, [330]
pro superi, Ausonius miles sedet, armaque tantum
haud dum sumpta uiro? nam cetera non latet hostis.
nunc geminas Alpes Apenninumque minatur,
nunc freta Sicaniae et Scyllaei litoris undas,
nec procul est quin iam manes umbrasque pauescat [335]
Dardanias: tanta accumulatur praefugia leto
uulneribusque uirum ac tollit sub sidera gentem.
mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
frigida corda tremant, mortalem sumimus hostem.
uidi ego, cum, geminas artis post terga catenis [340]
euinctus palmas, uulgo traheretur ouante
carceris in tenebras spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreae; uidi, cum robore pendens
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.
nec uero terrent puerilia protinus ora [345]
sub galea et pressae properata casside malae.
indole non adeo segni sumus: aspice, turmae
quot Libyae certant annos anteire labore
et nudis bellantur equis; ipse, aspice, ductor,
cum primam tenero uocem proferret ab ore, [350]
iam bella et lituos ac flammis urere gentem
iurabat Phrygiam atque animo patria arma mouebat.
proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscos
Apenninus agat scopulos: per saxa niuesque
(dicam etenim, ut stimulent atram uel inania mentem), [355]
per caelum est qui pandat iter: pudet Hercule tritas
desperare uias laudemque timere secundam.
sed Libyae clades et primi incendia belli
aggerat atque iterum pro libertate labores
Hannibal ferre uetat. ponat formidinis aestus [360]
parietibusque domus imbellis femina seruet
singultantem animam; nos, nos contra ibimus hostem,

quis procul a Tyria dominos depellere Byrsa,
uel Ioue non aequo, fixum est. sin fata repugnant,
et iam damnata cessit Carthagine Mauors, [365]
occumbam potius nec te, patria inclita, dedam
aeternum famulam liberque Acheronta uidebo.
nam quae, pro superi, Fabius iubet! "ocius arma
exuite et capta descendite ab arce Sagunti.
tum delecta manus scutorum incendata ceruos, [370]
uranturque rates, ac toto absistite ponto."
di, procul o, merita est numquam si talia plecti
Carthago, prohibete nefas nostrique solutas
ductoris seruare manus!' ut deinde resedit,
factaque censendi patrum de more potestas, [375]
hic Hannon reddi propere certamine rapta
instat et auctorem uiolati foederis addit.
tum uero attoniti, ceu templo inrumperet hostis,
exiluere patres, Latioque id uerteret omen
orauere deum. at postquam discordia sensit [380]
pectora et infidas ad Martem uergere mentes,
non ultra patiens Fabius rexisse dolorem
concilium propere exposcit, patribusque uocatis,
bellum se gestare sinu pacemque profatus,
quid sedeat, legere ambiguus neu fallere dictis [385]
imperat ac, saeue neutrum renuente senatu,
ceus clausas acies gremioque effunderet arma,
'Accipite infaustum Libyae euentuque priori
par' inquit 'bellum', et laxos effundit amictus.
tum patrias repetit pugnandi nuntius arces. [390]
Atque ea dum profugae regnis agitantur Elissae,
accitis uelox populis, quis aegra lababat
ambiguo sub Marte fides, praedaque grauatus
ad muros Poenus reuocauerat arma Sagunti.
Ecce autem clipeum saeue fulgore micantem [395]
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaicae telluris opus, galeamque coruscis
subnixam cristis, uibrant quae uertice coni
albentis niueae tremulo nutamine pennae,
ensem, unam ac multis fatalem milibus hastam; [400]
praeterea textam nodis auroque trilicem
loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
haec, aere et duri chalybis perfecta metallo
atque opibus perfusa Tagi, per singula laetis
lustrat ouans oculis et gaudet origine regni. [405]
Condebat primae Dido Carthaginis arces,
instabatque operi subducta classe iuuentus.
molibus hi claudunt portus, his tecta domosque
partiris, iustae Bitia uenerande senectae.
ostentant caput effossa tellure repertum [410]
bellatoris equi atque omen clamore salutant.
has inter species orbatum classe suisque
Aenean pulsum pelago dextraque precantem
cernere erat: fronte hunc auide regina serena

infelix ac iam uultu spectabat amico. [415]
hinc et speluncam furtiuoque foedera amantum
Callaicae fecere manus: it clamor ad auras
latratusque canum, subitoque exterrita nimbo
occultant alae uenantum corpora siluis.
nec procul Aeneadum uacuo iam litore classis [420]
aequora nequiquam reuocante petebat Elissa.
ipsa pyram super ingentem stans saucia Dido
mandabat Tyriis ultricia bella futuris,
ardentemque rogum media spectabat ab unda
Dardanus et magnis pandebat carbas afatis. [425]
parte alia supplex infernis Hannibal aris
arcanum Stygia libat cum uate cruorem
et primo bella Aeneadum iurabat ab aeuo.
at senior Siculis exultat Hamilcar in aruis:
spirantem credas certamina anhelamouere, [430]
ardor inest oculis, toruumque minatur imago.
Necnon et laeuum clipei latus aspera signis
implebat Spartana cohors; hanc ducit ouantem
Ledaëis ueniens uictor Xanthippus Amyclis.
iuxta triste decus pendet sub imagine poenae [435]
Regulus et fidei dat magna exempla Sagunto.
laetior at circa facies: agitata ferarum
agmina uenatu et caelata mapalia fulgent,
nec procul usta cutem nigri soror horrida Mauri
adsuetas mulcet patrio sermone leaenas. [440]
it liber campi pastor, cui fine sine ullo
inuetitum saltus penetrat pecus: omnia Poenum
armenti uigilem patrio de more secuntur,
gaesaeque latratorque Cydon tectumque focique
in silicis uenis et fistula notaiuuencis. [445]
eminet excelso consurgens colle Saguntos,
quam circa immensi populi condensaue cingunt
agmina certantum pulsanque trementibus hastis.
extrema clipei stagnabat Hiberus in ora,
curuatis claudens ingentem flexibus orbem. [450]
Hannibal abrupto transgressus foedere ripas
Poenorum populos Romana in bella uocabat.
tali sublimis dono, noua tegmina latis
aptat concutiens umeris celsusque profatur:
'Heu quantum Ausonio sudabitis, arma, cruore! [455]
quas, belli uidex, poenas mihi, Curia, pendes!'
Iamque senescebat uallatus moenibus hostis,
carpebatque dies urbem, dum signa manusque
expectant fessi socias. tandem aequare uano
auertunt oculos frustrataque litoraponunt [460]
et propius suprema uident. sedet acta medullis
iamdudum atque inopes penitus coquit intima pestis.
est furtim lento misere durantia tabo
uiscera et exurit siccitas sanguine uenas
per longum celata fames. iam lumina retro [465]
exesis fugere genis, iam lurida sola

tecta cute et uenis male iuncta trementibus ossa
extant consumptis uisu deformia membris.
umentis rores noctis terramque madentem
solamen fecere mali, cassoque labore [470]
e sicco frustra presserunt robore sucos.
nil temerare piget: rabidi ieiunia uentris
insolitis adigunt uesci, resolutaque, nudos
linquentes clipeos, armorum tegmina mandunt.
Desuper haec caelo spectans Tirynthius alto [475]
inlacrimat fractae nequiquam casibus urbis.
namque metus magnique tenent praecepta parentis
ne saeuae tendat contra decreta nouercae.
sic igitur coepta occultans ad limina sanctae
contendit Fidei secretaque pectora temptat. [480]
arcanis dea laeta polo tum forte remoto
caelicolum magnas uoluebat conscia curas.
quam tali adloquitur Nemeae pacator honore:
'Ante Iouem generata, decus diuumque hominumque,
qua sine non tellus pacem, non aequora norunt, [485]
iustitiae consors tacitumque in pectore numen,
exitiumne tuae dirum spectare Sagunti
et tot pendentem pro te, dea, cernere poenas
urbem lenta potes? moritur tibi uulgus, et unam
te matres uincente fame, te maesta uirorum [490]
ora uocant, primaque sonant te uoce minores.
fer caelo auxilium et fessis da surgere rebus.'
Haec satus Alcmena; contra cui talia uirgo:
'Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi foedera rumpi,
statque dies ausis olim tam tristibus ultor. [495]
sed me pollutas properantem linquere terras
sedibus his tectisque Iouis succedere adegit
fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui
et, quantum terrent, tantum metuentia regna
ac furias auri nec uilia praemia fraudum [500]
et super haec ritu horridos ac more ferarum
uiuentis rapto populos luxuque solutum
omne decus multaue oppressum nocte pudorem.
uis colitur, iurisque locum sibi uindicat ensis,
et probis cessit uirtus. en, aspice gentes: [505]
nemo insons: pacem seruant commercia culpae.
sed si cura, tua fundata ut moenia dextra
dignum te seruent memorando fine uigorem,
dedita nec fessi tramittant corpora Poeno:
quod solum nunc fata sinunt seriesque futuri, [510]
extendam leti decus atque in saecula mittam
ipsaque laudatas ad manes prosequar umbras.'
Inde seuera leui decurrens aethere uirgo
luctantem fati petit inflammata Saguntum.
inuadit mentes et pectora nota pererrat [515]
immittitque animis numen. tum fusa medullis
implicat atque sui flagrantem inspirat amorem.
arma uolunt temptantque aegros ad proelia nisus.

insperatus adest uigor, interiusque recursat
dulcis honor diuae et sacrum pro uirgine letum. [520]
it tacitus fessis per ouantia pectora sensus
uel leto grauiora pati saeuasque ferarum
attemptare dapes et mensis addere crimen.
sed prohibet culpa pollutam extendere lucem
casta Fides paribusque famem compescere membris. [525]
Quam simul inuisae gentis conspexit inarce,
forte ferens sese Libycis Saturnia castris,
uirgineum increpitat miscentem bella furorem
atque ira turbata gradum ciet ocus atram
Tisiphonen imos agitantem uerbere manes, [530]
et palmas tendens 'Hos' inquit 'noctis alumna,
hos muros impelle manu populumque ferocem
dextris sterne suis: Iuno iubet. ipsa propinqua
effectus studiumque tuum de nube uidebo.
illa deos summumque Iouem turbantia tela, [535]
quis Acheronta moues, flammam immanesque chelydros
stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac mixto quae spumant felle uenena
et quicquid scelerum, poenarum quicquid et irae
pectore fecundo coquitur tibi, congere praeceps [540]
in Rutulos totamque Erebo demitte Saguntum.
hac mercede Fides constet delapsa per auras.'
Sic uoce instimulans dextra dea concita saeuam
Eumenida incussit muris, tremuitque repente
mons circum, et grauior sonuit per litora fluctus. [545]
sibilat insurgens capiti et turgentia circa
multus colla micat squalenti tergore serpens.
Mors graditur uasto caua pandens guttura rictu
casuroque inhiat populo: tunc Luctus et atri
pectora circumstant Planctus Maerorque Dolorque, [550]
atque omnes adsunt Poenae, formaque trifauci
personat insomnis lacrimosae Ianitor aulae.
protinus adsimulat faciem mutabile monstrum
Tiburnae gressumque simul sonitumque loquentis.
haec bello uacuos et saeui turbine Martis [555]
lugebat thalamos, Murro spoliata marito,
clara genus Daunique trahens a sanguine nomen.
cui uultus induta pares disiectaque crinem
Eumenis in medios inrumpit turbida coetus
et maestas lacerata genas 'Quis terminus?' inquit [560]
'sat Fidei proauisque datum. uidi ipsa cruentum,
ipsa meum uidi lacerato uulnere nostras
terrentem Murrum noctes et dira sonantem:
"Eripe te, coniunx, miserandae casibus urbis
et fuge, si terras adimit uictoria Poeni, [565]
ad manes, Tiburna, meos; cecidere penates,
occidimus Rutuli, tenet omnia Punicus ensis."
mens horret, nec adhuc oculis absistit imago.
nullane iam posthac tua tecta, Sagunte, uidebo?
felix, Murre, necis patriaue superstitute felix. [570]

at nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
post belli casus uastique pericula ponti
Carthago aspiciet uictrix, tandemque suprema
nocte obita Libyae gremio captiua iacebo.
sed uos, o iuuenes, uetuit quos conscia uirtus [575]
posse capi, quis telum ingens contra aspera mors est,
uestris seruitio manibus subducite matres.
ardua uirtutem profert uia: pergite primi
nec facilem populis nec notam inuadere laudem.'
His ubi turbatas hortatibus impulit aures, [580]
inde petit tumulum, summo quem uertice montis
Amphitryoniades spectandum ex aequore nautis
struxerat et grato cineres decorarat honore.
excitus sede, horrendum, prorumpit ab ima
caeruleus maculis auro squalentibu sanguis. [585]
igneae sanguinea radiabant lumina flamma,
oraeque uiibranti stridebant sibila lingua.
isque inter trepidos coetus mediamque per urbem
uoluitur et muris propere delabitur altis
ac similis profugo uicina ad litora tendit [590]
spumantisque freti praeceps immergitur undis.
Tum uero excussae mentes, ceu prodita tecta
expulsi fugiant manes, umbraeque recusent
captiuo iacuisse solo. sperare salute
pertaesum, damnantque cibos: agit abdita Erinys. [595]
haud grauior duris diuum inclementia rebus
quam leti perferre moras: abrumpere uitam
ocius attoniti quaerunt lucemque grauantur.
certatim structus subrectae molis ad astra
in media stetit urbe rogos: portantque trahuntque [600]
longae pacis opes quaesitaque praemia dextris,
Callaico uestes distinctas matribus auro
armaque Dulichia proauis portata Zacyntho
et prisca aduectos Rutulorum ex urbe penates.
huc, quicquid superest captis, clipeosque simulque [605]
infaustos iaciunt enses et condita bello
effodiunt penitus terra gaudentque superbi
uictoris praedam flammis donare supremis.
Quae postquam congesta uidet feralis Erinys,
lampada flammiferis tinctam Phlegethontis inundis [610]
quassat et inferna superos caligine condit.
inde opus aggressi toto quod nobile mundo
aeternum inuictis infelix gloria seruat.
princeps Tisiphone lentum indignata pauentum
pressit ouans capulum cunctantemque impulite ense[m] [615]
et dirum insonuit Stygio bis terque flagello.
inuitas maculant cognato sanguine dextras
miranturque nefas auersa mente peractum
et facto sceleri inlacrimant. hic turbidus ira
et rabie cladum perpessaeque ultima uitae [620]
obliquos uersat materna per ubera uisus.
hic raptam librans dilectae in colla securim

coniugis increpitat sese mediumque furorem
proiecta damnat stupefactus membra bipenni.
nec tamen euasisse datur; nam uerbera Erinys [625]
incutit atque atros insibilat ore tumores.
sic thalami fugit omnis amor, dulcesque marito
effluxere tori, et subiere obliuia taedae.
ille iacit totis conisus uiribus aegrum
in flammis corpus, densum qua turbine nigro [630]
exundat fumans piceus caligine uertex.
At medios inter coetus pietate sinistra,
infelix Tymbrene, furis, Poenoque parentis
dum properas auferre necem, reddentia formam
ora tuam laceras temerasque simillima membra. [635]
uos etiam primo gemini cecidistis in aeuo,
Eurymedon fratrem et fratrem mentite Lycorma,
cuncta pares; dulcisque labor sua nomina natis
reddere et in uultu genetrici stare suorum.
iam fixus iugulo culpa te soluera tensis, [640]
Eurymedon, inter miserae lamenta senectae,
dumque malis turbata parens deceptaque uisis
'Quo ruis? huc ferrum' clamat 'conuerte, Lycorma,'
ecce simul iugulum perfoderat ense Lycormas.
sed magno 'Quinam, Eurymedon, furor iste?' sonabat [645]
cum planctu geminaeque notis decepta figurae
funera mutato reuocabat nomine mater,
donec transacto tremebunda per ubera ferro
tunc etiam ambiguos cecidit super inscia natos.
Quis diros urbis casus laudandaque monstra [650]
et Fidei poenas ac tristia fata piorum
imperet euoluens lacrimis? uix Punica fletu
cessassent castra ac miserescere nescius hostis.
urbs, habitata diu Fidei caeloque parentem
murorum repetens, ruit inter perfida gentis [655]
Sidoniae tela atque immania facta suorum,
iniustis neglecta deis: furit ensis et ignis,
quique caret flamma, scelerum est locus. erigit atro
nigralem fumo rogos alta ad sidera nubem.
ardet in excelso proceri uertice montis [660]
arx intacta prius bellis (hinc Punica castra
litoraue et totam soliti spectare Saguntum),
ardent tecta deum. resplendet imagine flammae
aequor, et in tremulo uibrant incendia ponto.
Ecce inter medios caedum Tiburna furores [665]
fulgenti dextram mucrone armata mariti
et laeua infelix ardentem lampada quassans
squalentemque erecta comam ac liuentia planctu
pectora nudatis ostendens saeua lacertis
ad tumulum Murri super ipsa cadauera fertur: [670]
qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
iraque turbatos exercet regia manes,
Alecto solium ante dei sedemque tremendam
Tartareo est operata Ioui poenasque ministrat.

arma uiri multo nuper defensa cruore [675]
imponit tumulo inlacrimans, manesque precata
acciperent sese, flagrantem lampada subdit.
tunc rapiens letum 'Tibi ego haec' ait 'optime coniunx,
ad manes, en, ipsa fero.' sic ense recepto
arma super ruit et flammam inuadit hiato. [680]
Semiambusta iacet nullo discrimine passim
infelix obitus, permixto funere, turba:
ceu, stimulante fame cum uictor ouilia tandem
faucibus inuasit siccis leo, mandit hianti
ore fremens imbellis pecus, patuloque redundat [685]
guttur ructatus large cruor: incubat atris
semesae stragis cumulis, aut murmure anhelio
infrendens laceros inter spatium aceruos:
late fusa iacent pecudes custosque Molossus
pastorumque cohors stabulique gregisque magister, [690]
totaque uastatis disiecta mapalia tectis.
inrumpunt uacuam Poeni tot cladibus arcem.
tum demum ad manis perfecto munere Erinys
Iunoni laudata redit magnamque superba
exultat rapiens secum sub Tartara turbam. [695]
At uos, sidereae, quas nulla aequauerit aetas,
ite, decus terrarum, animae, uenerabile uulgus,
Elysium et castas sedes decorate piorum.
cui uero non aequa dedit uictoria nomen
(audite, o gentes, ne uirumpite foedera pacis [700]
nec regnis postferre fidem!) uagus exul in orbe
errabit toto patriis proiectus ab oris,
tergaque uertentem trepidans Carthago uidebit.
saepe Saguntinis somnos exterritus umbris
optabit cecidisse manu, ferroque negato [705]
inuictus quondam Stygias bellator ad undas
deformata feret liuenti membra ueneno.

LIBER TERTIUS

Postquam rupta fides Tyriis et moenia castae
non aequo superum genitore eversa Sagunti,
extemplo positos finiti cardine mundi
uictor adit populos cognataque limina Gades.
nec uatum mentes agitare et praescia corda [5]
cessatum super imperio: citus aequore Bostar
uela dare et rerum praenoscere fata iubetur.
prisca fides adytis longo seruatur ab aeuo,
qua sublime sedens, Cirrhaeis aemulus antris,
inter anhelantis Garamantas corniger Hammon [10]
fatidico pandit uenientia saecula luco.
hinc omen coeptis et casus scire futuros
ante diem bellique uices nouisse petebat.

Exin clauigeri ueneratus numinis aras
captiuis onerat donis, quae nuper ab arce [15]
uictor fumantis rapuit semusta Sagunti.
uulgatum, nec cassa fides, ab origine fani
impositas durare trabes solasque per aeuum
condentum nouisse manus. hinc credere gaudent
consedis deum seniumque repellere templis. [20]
tum, quis fas et honos adyti penetralia nosse,
femineos prohibent gressus ac limine curant
saetigeros arcere sues. nec discolor ulli
ante aras cultus: uelantur corpora lino,
et Pelusiaco praeifulget stamine uertex. [25]
discinctis mos tura dare atque e lege parentum
sacrificam lato uestem distinguere clauo:
pes nudus tonsaeque comae castumque cubile.
inrestituta focus seruant altaria flammae,
sed nulla effigies simulacraue nota deorum [30]
maiestate locum et sacro impleuere timore.

In foribus labor Alcidae: Lernaee recisis
anguibus hydra iacet, nexuque elisa leonis
ora Cleonaei patulo caelantur hiatu.
at Stygius saeuis terrens latratibus umbras [35]
ianitor, aeterno tum primum tractus ab antro,
uincla indignatur, metuitque Megaera catenas.
iuxta Thraces equi pestisque Erymanthia et altos
aeripedis ramos superantia cornua cerui.
nec leuior uinci Libycae telluris alumnus [40]
matre super stratique genus deforme bimembres
Centauri frontemque minor nunc amnis Acarnan.
inter quae fulget sacratis ignibus Oete,
ingentemque animam rapiunt ad sidera flammae.

Postquam oculos uaria impleuit uirtutis imago, [45]
mira dehinc cernit: surgentis mole profundi
inuectum terris subitum mare nullaue circa
litora et infuso stagnantis aequore campos.
nam qua caeruleis Nereus euoluitur antris
atque imo freta contorquet Neptunia fundo, [50]

proruptum exundat pelagus, caecosque relaxans
Oceanus fontis torrentibus ingruit undis.
tum uada, ceu saeuo penitus permota tridenti,
luctantur terris tumefactum imponere pontum.
mox remeat gurgis tractoque relabitur aestu, [55]
ac ratis erepto campis deserta profundo,
et fusi transtris expectant aequora nautae.
Cymothoes ea regna uagae pelagique labores
Luna mouet, Luna, immissis per caerula bigis,
fertque refertque fretum, sequiturque reciproca Tethys. [60]
Haec propere spectata duci; nam multa fatigant.
curarum prima exercet, subducere bello
consortem thalami paruumque sub ubere natum.
uirginis iuuenem taedis primoque Hymenaeo
imbuerat coniunx memorique tenebat amore. [65]
at puer, obsessae generatus in ore Sagunti,
bissenos Lunae nondum compleuerat orbis.
quos ut seponi stetit et secernere ab armis,
adfatur ductor: 'Spes o Carthaginis altae,
nate, nec Aeneadum leuior metus, amplior, oro, [70]
sis patrio decore et factis tibi nomina condas,
qui[s] superes bellator auum; iamque aegra timoris
Roma tuos numerat lacrimandos matribus annos.
ni praesaga meos ludunt praecordia sensus,
ingens hic terris crescit labor: ora parentis [75]
agnosco toruaque oculos sub fronte minacis
uagitumque grauem atque irarum elementa mearum.
si quis forte deum tantos inciderit actus
ut nostro abrumpat leto primordia rerum,
hoc pignus belli, coniunx, seruare labora. [80]
cumque datum fari, duc per cunabula nostra:
tangat Elissaeas palmis puerilibus aras
et cineri iuret patrio Laurentia bella.
inde ubi flore nouo pubescet firmior aetas,
emicet in Martem et calcato foedere uictor [85]
in Capitolina tumulum mihi uindicet arce.
tu uero, tanti felix quam gloria partus
expectat, ueneranda fide, discede periclis
incerti Martis duosque relinque labores.
nos clausae niuibus rupes suppostaque caelo [90]
saxa manent, nos Alcidae mirante nouerca
sudatus labor et, bellis labor acrior, Alpes.
quod si promissum uertat Fortuna fauorem
laeuaque sit coeptis, te longa stare senecta
aeuumque extendisse uelim; tua iustior aetas, [95]
ultra me impropere ducant cui fila sorores.'
Sic ille. at contra Cirrhaei sanguis Imilce
Castalii, quae materno de nomine dicta
(Castulo Phoebai seruat cognomina uatis)
aeque ex sacrata repetebat stirpe parentes. [100]
tempore quo Bacchus populos domitabat Hiberos
concutiens thyrsos atque armata Maenade Calpen,

lasciuo genitus Satyro nymphaque Myrice
Milichus indigenis late regnarat in oris
cornigeram attollens genitoris imagine frontem. [105]
hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
barbarica paulum uitato nomine lingua.
quae tunc sic lacrimis sensim manantibus inquit:
'Mene, oblite tua nostram pendere salute,
abnuis inceptis comitem? sic foedera nota [110]
primitiaeque tori, gelidos ut scandere tecum
deficiam montis coniunx tua? crede uigori
femineo. castum haud superat labor ullus amorem.
sin solo aspiciamur sexu, fixumque relinqui,
cedo equidem nec fata moror; deus annuat, oro: [115]
i felix, i numinibus uotisque secundis
atque acies inter flagrantiaque arma relictæ
coniugis et nati curam seruare memento.
quippe nec Ausonios tantum nec tela nec ignes
quantum te metuo: ruis ipsos acer in enses [120]
obiectasque caput telis, nec [te] ulla secundo
euentu satiat uirtus, tibi gloria soli
fine caret, credisque uiris ignobile letum
belligeris in pace mori. tremor implicat artus,
nec quemquam horresco, qui se tibi conferet unus. [125]
sed tu, bellorum genitor, miserere nefasque
auerte et serua caput inuiolabile Teucris.'
Iamque adeo [e]gressi steterant in litore primo,
et promota ratis, pendentibus arbore nautis,
aptabat sensim pulsanti carbasa uento, [130]
cum lenire metus properans aegramque leuare
attonitis mentem curis sic Hannibal orsus:
'Ominibus parce et lacrimis, fidissima coniunx.
et pace et bello cunctis stat terminus æui,
extremumque diem primus tulit; ire per ora [135]
nomen in æternum pa[u]cis mens ignea donat,
quos pater ætheriis caelestum destinat oris.
an Romana iuga et famulas Carthaginis arces
perpetiar? stimulant manes noctisque per umbras
increpitans genitor, stant aræ atque horrida sacra [140]
ante oculos, breuitasque uetat mutabilis horæ
prolatare diem. sedeamne, ut nouerit una
me tantum Carthago, et, qui sim, nesciat omnis
gens hominum, letique metu decora alta relinquam?
quantum etenim distant a morte silentia uitæ? [145]
nec tamen incautos laudum exhorresce furores.
et nobis est lucis honos, gaudetque senecta
gloria, cum longo titulis celebratur in æuo.
te quoque magna manent suscepti præmia belli.
dent modo se superi, Thybris tibi seruiet omnis [150]
Iliacæque nurus et diues Dardanus auri.'
dumque ea permixtis inter se fletibus orant,
confisus pelago celsa de puppe magister
cunctantem ciet. abripitur diuulsa marito.

haerent intenti uultus et litora seruant, [155]
donec, iter liquidum uolucris rapiens carina,
consumpsit uisus pontus tellusque recessit.
At Poenus belli curis auertere amorem
apparat et repetit properato moenia gressu.
quae dum perlustrat crebroque obit omnia uisu, [160]
tandem sollicito cessit uis dura labori,
belligeramque datur somno componere mentem.
Tum pater omnipotens, gentem exercere periculis
Dardaniam et fama saeuorum tollere ad astra
bellorum meditans priscosque referre labores, [165]
praecipitat consulta uiri segnemque quietem
terret et immissa rumpit formidine somnos.
iamque per uentem noctis Cyllenius umbram
aligero lapsu portabat iussa parentis.
nec mora. mulcentem securo membra sopore [170]
adgreditur iuuenem ac monitis incessit amaris:
'Turpe duci totam somno consumere noctem,
o rector Libyae. uigili stant bella magistro.
iam maria effusas cernes turbare carinas
et Latiam toto pubem uolitare profundo, [175]
dum lentus coepti terra cunctaris Hibera.
scilicet id satis est decoris memorandaque uirtus,
quod tanto cecidit molimine Graia Saguntos?
en age, si quid inest animo par fortibus ausis,
fer gressus agiles mecum et comitare uocantem [180]
(respexisse ueto: monet hoc pater ille deorum):
uictorem ante altae statuam te moenia Romae.'
Iamque uidebatur dextram iniectare graduque
laetantem trahere in Saturnia regna citato,
cum subitus circa fragor et uibrata per auras [185]
exterrent saeuis a tergo sibila linguis,
ingentique metu diuum praecepta pauenti
effluxere uiro, et turbatus lumina flectit.
ecce iugis rapiens siluas ac robora uasto
contorta amplexu tractasque per inuia rupes [190]
ater letifero stridebat turbine serpens.
quantus non aequas perlustrat flexibus Arctos
et geminum lapsu sidus circumligat Anguis,
immani tantus fauces diducit hiatu
attollensque caput nimborum montibus aequat. [195]
congeminat sonitus rupti uiolentia caeli
imbriferamque hiemem permixta grandine torquet.
hoc trepidus monstro (neque enim sopor ille nec altae
uis aderat noctis, uirgaque fugante tenebras
miscuerat lucem somno deus) ardua quae sit, [200]
scitatur, pestis terrasque urgentia membra
quo ferat et quosnam populos deposcat hiatu.
cui gelidis almae Cyllenes editus antris:
'Bella uides optata tibi. te maxima bella,
te strages nemorum, te moto turbida caelo [205]
tempestas caedesque uirum magnaeque ruinae

Idaei generis lacrimosaque fata secuntur.
quantus per campos populatis montibus actas
contorquet siluas squalenti tergore serpens
et late umectat terras spumante ueneno, [210]
tantus perdomitis decurrens Alpibus atro
inuolues bello Italiam tantoque fragore
eruta conuulsis prosternes oppida muris.'

His aegrum stimulis liquere deusque soporque.
it membris gelidus sudor, laetoque pauore [215]
promissa euoluit somni noctemque retractat.
iamque deum regi Martique sub omine fausto
instauratus honos, niueoque ante omnia tauro
placatus meritis monitor Cyllenius aris.
extemplo edicit conuellere signa, repensque [220]
castra quatit clamor permixtis dissona linguis.

Prodite, Calliope, famae, quos horrida coepta
excierint populos tulerintque in regna Latini,
et quas indomitis urbes armarit Hiberis
quasque Paraetonio glomerarit litore turmas [225]
ausa sibi Libye rerum deposcere frenos
et terris mutare iugum. non ulla nec umquam
saeuior it trucibus tempestas acta procellis,
nec bellum ruptis tam dirum mille carinis
acrius infremuit trepidumque exterruit orbem. [230]

Princeps signa tulit Tyria Carthagine pubes,
membra leuis celsique decus fraudata superbum
corporis, at docilis fallendi et nectere tectos
numquam tarda dolos. rudis his tum parma, breuique
bellabant ense; at uestigia nuda, sinusque [235]
cingere inadsuetum, et rubrae uelamine uestis
ars erat in pugna fusum occuluisse cruorem.
his rector fulgens ostro super altior omnis
germanus nitet Hannibalis gratoque tumultu
Mago quatit currus et fratrem spirat in armis. [240]

Proxima Sidoniis Vtica est effusa maniplis,
prisca situ ueterisque ante arces condita Byrsae.
tunc, quae Sicanio praecinxit litora muro
in clipei speciem curuatis turribus, Aspis.
sed dux in sese conuerterat ora Sychaeus, [245]
Hasdrubalis proles, cui uano corda tumore
maternum implebat genus, et resonare superbo
Hannibal haud umquam cessabat auunculus ore.

Adfuit undosa cretus Berenicide miles,
nec, tereti dextras in pugnam armata dolone, [250]
destituit Barce sitientibus arida uenis.
nec non Cyrene Pelopei stirpe nepotis
Battiadas prauos fidei stimulauit in arma.
quos trahit, antiquo laudatus Hamilcare quondam,
consilio uiridis, sed belli serus, Ilertes. [255]

Sabratha tum Tyrium uulgus Sarranaque Leptis
Oeaeque Trinacrios Afris permixta colonos
et Tingim rapido mittebat ab aequore Lixus.

tum Vaga et antiquis dilectus regibus Hippo,
quaeque procul cauit non aequos Ruspina fluctus, [260]
et Zama et uberior Rutulo nunc sanguine Thapsus.
ducit tot populos, ingens et corpore et armis,
Herculeam factis seruans ac nomine famam,
Antaeus celsumque caput super agmina tollit.
Venere Aethiopes, gens haud incognita Nilo, [265]
qui magneta secant: solis honor ille, metallo
intactum chalybem uicino ducere saxo.
his simul immitem testantes corpore solem
exusti uenere Nubae. non aerea cassis
nec lorica riget ferro, non tenditur arcus: [270]
tempora multiplici mos est defendere lino
et lino munire latus scelerataque sucis
spicula derigere et ferrum infamare ueneno.
tum primum castris Phoenicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macae. squalentia barba [275]
ora uiris, umerosque tegunt uelamine capri
saetigero; panda manus est armata cateia.
uersicolor contra caetra et falcatus ab arte
ensis Adyrmachidis ac laeuo tegmina crure.
sed mensis asper populus uictuque maligno: [280]
nam calida tristes epulae torrentur harena.
quin et Massyli fulgentia signa tulere,
Hesperidum ueniens lucis domus ultima terrae.
praefuit intortos demissus uertice crinis
Bocchus atrox, qui sacratas in litore siluas [285]
atque inter frondes reuirescere uiderat aurum.
Vos quoque desertis in castra mapalibus itis,
misceri gregibus Gaetulia sueta ferarum
indomitisque loqui et sedare leonibus iras.
nulla domus: plaustis habitant; migrare per arua [290]
mos atque errantes circumuectare penates.
hinc mille alipedes turmae (uelocior Euris
et doctus uirgae sonipes) in castra ruebant:
ceu, pernix cum densa uagis latratibus implet
uenator dumeta Lacon, aut exigit Vmber [295]
nare sagax e calle feras, perterrita late
agmina praecipitant uolucres formidine cerui.
hos agit haud laeto uultu nec fronte serena
Asbytes nuper caesae germanus Acherras.
Marmaridae, medicum uulgu, strepuere cateruis, [300]
ad quorum cantus serpens oblita ueneni,
ad quorum tactum mites iacuerunt cerastae.
tum, chalybis pauper, Baniurae cruda iuuentus,
contenti parca durasse hastilia flamma,
miscebant audi truibus fera murmura linguis. [305]
necnon Autololes, leuibis gens ignea plantis,
cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis,
tanta fuga est: certant pennae, campumque uolatu
cum rapuere, pedum frustra uestigia quaeras.
spectati castris, quos suco nobilis arbor [310]

et dulci pascit lotos nimis hospita baca,
quique atro rabidas efferuescente ueneno
dipsadas immensis horrent Garamantes harenis.
fama docet, caesae rapuit cum Gorgonis ora
Perseus, in Libyam dirum fluxisse cruorem: [315]
inde Medusaeis terram exundasse chelydris.
milibus his ductor spectatus Marte Choaspes,
Neritia Meni[n]ge satus, cui tragula semper
fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.
huc coit aequoreus Nasamon, inuadere fluctu [320]
audax naufragia et praedas auellere ponto,
huc, qui stagna colunt Tritonidos alta paludis,
qua uirgo, ut fama est, bellatrix edita lympa
inuento primam Libyen perfudit oliuo.
Necnon totus adest Vesper populiue reposti. [325]
Cantaber ante omnis, hiemisue aestusue famisque
inuictus palmamque ex omni ferre labore.
mirus amor populo, cum pigra incanuit aetas,
imbelles iam dudum annos praeuertere saxo
nec uitam sine Marte pati. quippe omnis in armis [330]
lucis causa sita, et damnatum uiuere paci.
Venit et Aurorae lacrimis perfusus, in orbem
diuersum patrias fugit cum deuius oras,
armiger Eoi non felix Memnonis Astyr.
his paruus sonipes nec Marti natus, at idem [335]
aut inconcusso glomerat uestigia dorso,
aut molli pacata celer rapit esseda collo.
Cydnus agit, iuga Pyrenes uenatibus acer
metiri iaculoue extendere proelia Mauro.
Venere et Celtae sociati nomen Hiberis. [340]
his pugna cecidisse decus, corpusque cremari
tale nefas: caelo credunt superisque referri,
impastus carpat si membra iacentia uultur.
Fibrarum et pennae diuinarumque sagacem
flammarum misit diues Callaecia pubem, [345]
barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
nunc pedis alterno percussa uerbere terra
ad numerum resonans gaudentem plaudere caetras.
haec requies ludusque uiris, ea sacra uoluptas.
cetera femineus peragit labor: addere sulco [350]
semina et impresso tellurem uertere aratro
segne uiris. quicquid duro sine Marte gerundum,
Callaici coniunx obit inrequieta mariti.
hos Viriathus agit Lusitanumque remotis
extractum lustris, primo Viriathus in aeuo, [355]
nomen Romanis factum mox nobile damnis.
Nec Cerretani, quondam Tirynthia castra,
aut Vasco insuetus galeae ferre arma morati,
non, quae Dardanios post uidit, Ilerda, furores,
nec qui Massagetem monstrans feritate parentem [360]
cornipedis fusa satiaris, Concane, uena.
iamque Ebusus Phoenissa mouet, mouet Arbacus arma

aclyde uel tenui pugnax instare ueruto,
iam cui Tlepolemus sator et cui Lindus origo,
funda bella ferens Baliaris et alite plumbo, [365]
et quos nunc Grauios uiolato nomine Graium
Oeneae misere domus Aetolaeque Tyde.
dat Carthago uiros, Teucro fundata uetusto,
Phocaicae dant Emporiae, dat Tarraco pubem
uitifera et Latio tantum cessura Lyaeo. [370]
hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis
atque altrix celsa mittebat Saetabis arce,
Saetabis et telas Arabum spreuisse superba
et Pelusiaco filum componere lino. [375]
Mandonius populis domitorque insignis equorum
imperitat Caeso, et socio stant castra labore.
At Vettonum alas Balarus probat aequore aperto,
hic adeo, cum uer placidum flatusque tepescit,
concupitus seruans tacitos grex perstat equarum [380]
et Venerem occultam genitali concipit aura.
sed non multa dies generi, properatque senectus,
septimaque his stabulis longissima ducitur aestas.
At non Sarmaticos attollens Vxama muros
tam leuibis persultat equis: hinc uenit in arma [385]
haud aevi fragilis sonipes crudoque uigore
asper frena pati aut iussis parere magistris.
Rhyndacus his ductor, telum sparus; ore ferarum
et rictu horrificant galeas. uenatibus aeuum
transigitur, uel more patrum uis raptaque pascunt. [390]
Fulget praecipuis Parnasia Castulo signis
et celebre Oceano atque alternis aestibus Hispal
ac Nebrissa dei Nysaeis conscia thyrsis,
quam Satyri coluere leues redimitaque sacra
nebride et arcano Maenas nocturna Lyaeo. [395]
Arganthoniacos armat Carteia nepotes.
rex proauis fuit humani ditissimus aevi,
ter denos decies emensus belliger annos.
armat Tartessos stabulanti conscia Phoebo
et Munda Emathios Italis paritura labores. [400]
nec decus auriferae cessauit Corduba terrae.
hos duxere uiros flauenti uertice Phorcys
spiciferisque grauis bellator Arauricus oris,
aequales aevi, genuit quos ubere ripa
Palladio Baetes umbratus cornua ramo. [405]
Talia Sidonius per campos agmina ductor
puluere nigrantis raptat lustransque sub armis,
qua uisu comprehendere erat, fulgentia signa
ibat ouans longaue umbram tellure trahebat.
non aliter, quotiens perlabitur aequora curru [410]
extremamque petit, Phoebea cubilia, Tethyn
frenatis Neptunus equis, fluit omnis ab antris
Nereidum chorus et sueto certamine nandi
candida perspicuo conuertunt brachia ponto.

At Pyrenaei frondosa cacumina montis [415]
turbata Poenus terrarum pace petebat.
Pyrene celsa nimborum uerticis arce
diuisos Celtis late prospectat Hiberos
atque aeterna tenet magnis diuortia terris.
nomen Bebrycia duxere a uirgine colles, [420]
hospitis Alcidae crimen, qui, sorte laborum
Geryonae peteret cum longa tricornis arua,
possessus Baccho saeva Bebrycis in aula
lugendam formae sine uirginitate reliquit
Pyrenen, letique deus, si credere fas est, [425]
causa fuit leti miserae deus. edidit alio
namque ut serpentem patriasque exhorruit iras,
confestim dulcis liquit turbata penates.
tum noctem Alcidae solis plangebant in antris
et promissa uiri siluis narrabat opacis, [430]
donec maerentem ingratos raptoris amores
tendentemque manus atque hospitis arma uocantem
diripere ferae. laceros Tirynthius artus,
dum remeat uictor, lacrimis perfudit et amens
palluit inuento dilectae uirginis ore. [435]
at uoce Herculeae percussa cacumina montis
intremuere iugis: maestum clamorem ciebat
Pyrenen, scopulique omnes ac lustra ferarum
Pyrenen resonant. tumulo tum membra reponit
supremum inlacrimans, nec honos intercidit aeuo, [440]
defletumque tenent montes per saecula nomen.
Iamque per et collis et densos abiete lucos
Bebryciae Poenus fines transcenderat aulae.
inde ferox quaesitum armis per inhospita rura
Volcarum populatur iter tumidique minaces [445]
accedit Rhodani festino milite ripas.
aggeribus caput Alpinis et rupe niuali
proserit in Celtas ingentemque extrahit amnem
spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos
ac propere in pontem lato ruit incitus alueo. [450]
auget opes stanti similis tacitoque liquore
mixtus Arar, quem gurgitibus complexus anhelis
cunctantem immergit pelago raptumque per arua
ferre uetat patrium uicina ad litora nomen.
inuadunt alacres inimicum pontibus amnem: [455]
nunc celso capite et ceruicibus arma tuentur,
nunc ualidis gurges certatim frangitur ulnis.
flumineae sonipes religatus ducitur alno,
belua nec retinet tardante Libyssa timore.
nam trabibus uada et iniecta tellure repertum [460]
conexas operire trabes ac ducere in altum
paulatim ripae resolutis aggere uinculis.
at gregis inlapsu fremebundo territus atras
expauit moles Rhodanus stagnisque refusis
torsit harenoso minitanti murmura fundo. [465]
Iamque Tricastinis incedit finibus agmen,

iam facilis campos, iam rura Vocontia carpit.
turbidus hic truncis saxisque Druentia laetum
ductoris uastauit iter. namque Alpibus ortus
auulsas ornos et adesi fragmina montis [470]
cum sonitu uoluens fertur latrantibus undis
ac uada translato mutat fallacia cursu,
non pediti fidus, patulis non puppibus aequus.
et tunc imbre recens fuso correpta sub armis
corpora multa uirum spumanti uertice torquens [475]
immersit fundo laceris deformia membris.

Sed iam praeteritos ultra meminisse labores
conspectae propius dempsere pauentibus Alpes.
cuncta gelu canaque aeternum grandine tecta
aequaeuam glaciem cohibent: riget ardua montis [480]
aetherii facies surgentique obuia Phoebos
duratas nescit flammis mollire pruinas.
quantum Tartareus regni pallentis hiatus
ad manis imos atque atrae stagna paludis
a supera tellure patet, tam longa per auras [485]
erigitur tellus et caelum intercipit umbra.
nullum uer usquam nullique aestatis honores.
sola iugis habitat diris sedesque tuetur
perpetuas deformis hiemps; illa undique nubes
huc atras agit et mixtos cum grandine nimbos. [490]
iam cuncti flatu uestique furentia regna
Alpina posuere domo. caligat in altis
obtusis saxis, abeuntque in nubila montes.
mixtus Athos Tauro Rhodopeque adiuncta Mimanti
Ossa cum Pelio cumque Haemo cesserit Othrys. [495]
primus inexpertas adiit Tirynthius arces.
scindentem nubes frangentemque ardua montis
spectarunt superi longisque ab origine saeculis
intemerata gradu magna uis saxa domantem.
At miles dubio tardat uestigia gressu, [500]
impia ceu sacros in finis arma per orbem,
Natura prohibente, ferant diuisque repugnent.
contra quae ductor non Alpibus ille nec ullo
turbatus terrore loci, sed languida maestis
corda uirum fouet hortando reuocatque uigorem: [505]
'Non pudet obsequio superum fessosque secundis,
post belli decus atque acies, dare terga niuis
montibus et segnes summittere rupibus arma?
nunc, o nunc, socii, dominantis moenia Romae
credite uos summumque Iouis conscendere culmen. [510]
hic labor Ausoniam et dabit hic in uincula Thybrim.'
nec mora. commotum promissis ditibus agmen
erigit in collem et uestigia linquere nota
Herculis edicit magni crudisque locorum
ferre pedem ac proprio turmas euadere calle. [515]
rumpit inaccessos aditus atque ardua primus
exuperat summaque uocat de rupe cohortes.
tum, qua durati concreto frigore collis

lubrica frustratur canenti semita cliuo,
luctantem ferro glaciem cremat: haurit hiatu [520]
nix resoluta uiros altoque e culmine praeceps
umentis turmas operit delapsa ruina.
interdum aduerso glomeratas turbine Corus
in media ora niues fuscis agit horridus alis,
aut rursus immani stridens auulsa procella [525]
nudatis rapit arma uiris uoluensque per orbem
contorto rotat in nubes sublimia flatu.
quoque magis subiere iugo atque euadere nisi
erexere gradum, crescit labor. ardua supra
sese aperit fessis et nascitur altera moles, [530]
unde nec edomitos exudatosque labores
respexisse libet: tanta formidine plana
exterrent repetita oculis, atque una pruinae
canentis, quocumque datur permittere uisus,
ingeritur facies. medio sic nauita ponto, [535]
cum dulcis liquit terras et inania nullos
inueniunt uentos securo carbasa malo,
immensas prospectat aquas ac uicta profundis
aequoribus fessus renouat sua lumina caelo.
Iamque super clades atque importuna locorum [540]
inluuie rigidaeque comae squalore perenni
horrida semiferi promunt e rupibus ora,
atque effusa cauis exesi pumicis antris
Alpina inuadit manus adsuetoque uigore
per dumos notasque niues atque inuia pernix [545]
clausum montiuagis infestat cursibus hostem.
mutatur iam forma locis. hic sanguine multo
infectae rubuere niues, hic nescia uinci
paulatim glacies cedit tepefacta cruore,
dumque premit sonipes duro uestigia cornu, [550]
ungula perfossis haesit compressa pruinis.
nec pestis lapsus simplex: abscisa relincunt
membra gelu, fractosque asper rigor amputat artus.
bis senos soles, totidem per uulnera saeuas
emensi noctes optato uertice sidunt [555]
castraque praeruptis suspendunt ardua saxis.
At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
adfatur genitorem et rumpit maesta querelas:
'Quis poenae modus aut pereundi terminus, oro,
Aeneadis erit, et quando terrasque fretumque [560]
emensis sedisse dabis? cur pellere nostros
a te concessa Poenus parat urbe nepotes?
Alpibus imposuit Libyam finemque minatur
imperio. casus metuit iam Roma Sagunti.
quo Troiae extremos cineres sacramque ruinam [565]
Assaracique larem et Vestae secreta feramus?
da sedem, genitor, tutisque iacere. parumne est
exilia errantis totum quaesisse per orbem?
anne iterum capta repetentur Pergama Roma?'
His Venus, et contra genitor sic deinde profatur: [570]

'Pelle metus, neu te Tyriae conamina gentis
turbarint, Cytherea: tenet longumque tenebit
Tarpeias arces sanguis tuus. hac ego Martis
mole uiros spectare paro atque expendere bello.
gens ferri patiens ac laeta domare labores [575]
paulatim antiquo patrum desuescit honori,
atque ille, haud umquam parcus pro laude cruoris
et semper famae sitiens, obscura sedendo
tempora agit mutum uoluens inglorius aeuum
sanguine de nostro populus, blandoque ueneno [580]
desidia uirtus paulatim euicta senescit.
magnae molis opus multoque labore parandum,
tot populos inter soli sibi poscere regna.
iamque tibi ueniet tempus quo maxima rerum
nobilior sit Roma malis. hinc nomina nostro [585]
non indigna polo referet labor, hinc tibi Paulus,
hinc Fabius gratusque mihi Marcellus opimis.
hi tantum parient Latio per uulnera regnum
quod luxu et multum mutata mente nepotes
non tamen euertisse queant. iamque ipse creatus [590]
qui Poenum reuocet patriae Latioque repulsum
ante suae muros Carthaginis exuat armis.
hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur aeuo.
exin se Curibus uirtus caelestis ad astra
efferet, et sacris augebit nomen Iulis [595]
bellatrix gens bacifero nutrita Sabino.
hinc pater ignotam donabit uincere Thylen
inque Caledonios primus trahet agmina lucos,
compescet ripis Rhenum, reget impiger Afros
palmiferamque senex bello domitabit Idymen. [600]
nec Stygis ille lacus uiduataque lumine regna,
sed superum sedem nostrosque tenebit honores.
tum iuuenis magno praecellens robore mentis
excipiet patriam molem celsusque feretur
aequatum imperio tollens caput. hic fera gentis [605]
bella Palaestinae primo delebit in aeuo.
at tu transcendes, Germanice, facta tuorum,
iam puer auricomo praeformidate Batauo.
nec te terruerint Tarpei culminis ignes:
sacrilegas inter flammis seruabere terris. [610]
nam te longa manent nostri consortia mundi.
huic laxos arcus olim Gangetica pubes
summittet, uacuasque ostendent Bactra pharetras.
hic et ab Arctoo currus aget axe per urbem,
ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos. [615]
idem indignantem tramittere Dardana signa
Sarmaticis uictor compescet sedibus Histrum.
quin et Romuleos superabit uoce nepotes
quis erit eloquio partum decus. huic sua Musae
sacra ferent, meliorque lyra, cui substitit Hebrus [620]
et uenit Rhodope, Phoebus miranda loquetur.
ille etiam, qua prisca, uides, stat regia nobis,

aurea Tarpeia ponet Capitolia rupe
et iunget nostro templorum culmina caelo.
tunc, o nate deum diuosque dature, beatas [625]
imperio terras patrio rege. tarda senectam
hospitia excipient caeli, solioque Quirinus
concedet, mediumque parens fraterque locabunt:
siderei iuxta radiabunt tempora nati.'

Dum pandit seriem uenturi Iuppiter aevi, [630]
ductor Agenoreus tumulis delatus iniquis
lapsantem dubio deuexa per inuia nisu
firmabat gressum atque umentia saxa premebat.
non acies hostisue tenet, sed prona minaci
praerupto turbant et cautibus obuia rupes. [635]
stant clausi maerentque moras et dura uiarum.
nec refovere datur torpentia membra quiete:
noctem operi iungunt et robora ferre coactis
approperant umeris ac raptas collibus ornos.
iamque ubi nudarunt silua densissima montis, [640]
aggessere trabes, rapidisque accensus in orbem
excoquitur flammis scopulus: mox proruta ferro
dat gemitum putris resoluta pondere moles
atque aperit fessis antiqui regna Latini.
his tandem ignotas transgressus casibus Alpes [645]
Taurinis ductor statuit tentoria campis.

Interea uoces Iouis atque oracula portans
emensis aderat Garamantum laetus harenis
Bostar et ut uiso stimulabat corda Tonante:
'Maxime Belide, patriis qui moenibus arces [650]
seruitium dextra, Libycas penetrauimus aras.
nos tulit ad superos perfundens sidera Syrtis,
nos paene aequoribus tellus uiolentior hausit.
ad finem caeli medio tenduntur ab orbe
squalentes campi. tumultum Natura negauit [655]
immensis spatiis, nisi quem caua nubila torquens
construxit turbo impacta glomeratus harena,
uel si perfracto populatus carcere terras
Africus et pontum spargens super aera Corus
inuasere truces capientem proelia campum [660]
inque uicem ingesto cumularunt puluere montis.
has obseruatis ualles enauimus astris.
namque dies confundit iter, peditemque profundo
errantem campo et semper media arua uidentem
Sidoniis Cynosura regit fidissima nautis. [665]
uerum ubi defessi lucos nemorosaque regna
cornigeri Iouis et fulgentia templa subimus,
exceptos hospes tectis inducit Arisbas.
stat fano uicina, nouum et memorabile, lympa,
quae nascente die, quae deficiente tepescit [670]
ante pedes ensis Phrygius iacet, ordine centum
stant arae caelique deis Ereboque potenti.
hic, crine effuso, atque Hennaee numina diuae
atque Acheronta uocat Stygia cum ueste sacerdos. [675]

immugit tellus rumpitque horrenda per umbras
sibila; inaccensi flagrant altaribus ignes.
tum magico uolitant cantu per inania manes
exciti, uultusque in marmore sudat Elissae.
Hannibal haec patrio iussu ad penetralia fertur, [680]
ingressique habitus atque ora explorat Hamilcar.
non ille euhantis Massylae palluit iras,
non diros templi ritus aspersaque tabo
limina et audito surgentis carmine flammās.
Olli permulcens genitor caput oscula libat [685]
attollitque animos hortando et talibus implet:
'Gens recidiua Phrygum Cadmeae stirpis alumnos
foederibus non aequa premit. si fata negarint
dedecus id patriae nostra depellere dextra,
haec tua sit laus, nate, uelis. age, concipe bella [690]
latura exitium Laurentibus: horreat ortus
iam pubes Tyrrhena tuos, partusque recusent
te surgente, puer, Latiae producere matres.'
his acuit stimulis subicitque haud mollia dictu:
'Romanos terra atque undis, ubi competet aetas, [695]
ferro ignique sequar Rhoeteaque fata reuoluam.
non superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
non celsae obstiterint Alpes Tarpeiaque saxa.
hanc mentem iuro nostri per numina Martis,
per manes, regina, tuos.' tum nigra triformi [700]
hostia mactatur diuae, raptimque recludit
spirantis artus poscens responsa sacerdos
ac fugientem animam properatis consulit extis.
Ast ubi quaesitas artis de more uetustae
intrauit mentes superum, sic deinde profatur: [705]
'Aetolos late consterni milite campos
Idaeoque lacus flagrantis sanguine cerno.
quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
cuius in aereo pendent tua uertice castra!
iamque iugis agmen rapitur: trepidantia fumant [710]
moenia, et Hesperio tellus porrecta sub axe
Sidoniis lucet flammis. fluit ecce cruentus
Eridanus. iacet ore truci super arma uirosque
tertia qui tulerit sublimis opima Tonanti.

LIBER QUARTUS

Fama per Ausoniae turbatas spargitur urbes
nubiferos montes et saxa minantia caelo
accepisse iugum, Poenosque per inuia uectos,
aemulaque Herculei iactantem facta laboris
descendisse ducem. diros canit improba motus [5]
et gliscit gressu uolucrique citatior Euro
terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
adstruit auditis docilis per inania rerum
pascere rumorem uulgi pauor: itur in acris
bellorum raptim curas, subitusque per omnem [10]
Ausoniam Mauors strepit et ciet arma uirosque.
pila nouant, ac deterosa rubigine saeuus
induitur ferro splendor, niueumque repostae
instaurant galeae coni decus; hasta iuuatur
ammonto, reuocantque noua fornace bipennis. [15]
conseritur tegimen laterum impenetrabile, multas
passurus dextras atque inrita uulnera, thorax.
pars arcu inuigilant, domitat pars uerbere anhelum
cornipedem in gyros saxoque exasperat ensem.
nec uero muris, quibus est luctata uetustas, [20]
ferre morantur opem; subuectant saxa cauasque
retractant turris, edit quas longior aetas.
hinc tela accipiunt arces, ac robora portis
et fidos certant obices accersere silua,
circumdant fossas. haud segnis cuncta magister [25]
praecipitat timor, ac uastis trepidatur in agris.
deseruere larem: portant ceruicibus aegras
attoniti matres ducentisque ultima fila
grandaeuos rapuere senes, tum crine soluto
ante agitur coniunx, dextra laeuaque trahuntur [30]
parui non aequo comitantes ordine nati.
sic uulgus, traduntque metus, nec poscitur auctor.
at patres, quamquam exterrent immania coepta
inque sinu bellum, atque Alpes et peruia saxa
decepere, tamen crudam contra aspera mentem [35]
et magnos tollunt animos. iuuat ire periclis
ad decus et dextra memorandum condere nomen
quale dedit numquam rebus Fortuna secundis.
Sed Libyae ductor tuto fouet agmina uallo
fessa gradum multoque gelu torpentia neruos, [40]
solandique genus, laetos ostentat ad urbem
per campos superesse uiam, Romamque sub ictu.
at non et rerum curas consultaque belli
stare probat solusque nequit perferre quietem.
armiferae quondam prisca inter tempora gentes [45]
Ausonium inuasere latus sedesque beatas
et metui peperere manu. mox impia bella
Tarpeius pater et capti sensere Quirites.
hic dum sollicitat donis et inania corda
ac fluxam morum gentem fouet armaque iungit, [50]

iam consul uolucris praeuectus litora classe
Scipio Phocaicis sese referebat ab oris,
ingentisque duces, pelagi terraeque laborem
diuersum emensos, propiora pericula uallo
iungebant, magnaue aderant primordia cladis. [55]
namque ut, conlatis admoto consule castris,
sustulerat Fortuna moras, signumque furoris
accensae uiso poscebant hoste cohortes:
debellata procul, quaecumque uocantur Hiberis,
ingenti Tyrius numerosa per agmina ductor [60]
uoce sonat: non Pyrenen Rhodanumue ferocem
iussa aspernatos, Rutulam fumasse Saguntum,
raptum per Celtas iter, et, qua ponere gressum
Amphitryoniadae fuerit labor, isse sub armis
Poenorum turmas, equitemque per ardua uectum [65]
insultasse iugo, et fremuisse hinnitibus Alpes.

Contra pulchra suos uocat ad discrimina consul:
'Hostem, miles, habes fractum ambustumque niuosis
cautibus atque aegre torpentia membra trahentem.
en age, qui sacros montis rupesque profundas [70]
transiluit, discat quanto stet celsius arce
Herculeae uallum, et maius sit scandere collis
an uestros rupisse globos. det inania fama,
dum magna fuso pugna retroque ruenti,
qua uentum est, obstent Alpes. super ardua ductum [75]
huc egere dei, Latios ut sanguine finis
imbueret, tellusque hostilis conderet ossa.
scire libet, noua nunc nobis atque altera bellum
Carthago, an eadem mittat, quae mersa sub aequor
Aegatis inter uasto iacet obruta ponto.' [80]

Haec ait atque agmen Ticini flectit ad undas.
caeruleas Ticinus aquas et stagna uadoso
perspicuus seruat turbare nescia fundo
ac nitidum uiridi lente trahit amne liquorem.
uix credas labi: ripis tam mitis opacis [85]
argutos inter uolucrum certamine cantus
somniaferam ducit lucenti gurgite lympham.

Iamque sub extremum noctis fugientibus umbris
lux aderat, Somnusque suas confecerat horas.
explorare locos consul collisque propinqui [90]
ingenium, et campis quae sit natura, parabat.
par studium Poeno similesque in pectore curae.
ergo aderant rapidis equitum comitantibus alis.

Verum ubi commoto docuerunt puluere nubes
hostem ferre gradum, et propius propiusque sonoro [95]
quadrupedum cornu tellus gemit, ac simul acer
uinctum lituos hinnitus saeuit equorum,
'Arma, uiri, rapite arma, uiri,' dux instat uterque.
ambobus uelox uirtus geminusque cupido
laudis et ad pugnas Martemque insania concors. [100]

Haud mora. iam tantum campi dirimebat ab ictu
quantum impulsa ualet comprehendere lancea nodo,

cum subitum liquida non ullis nubibus aethra
augurium mentes oculosque ad sidera uertit.
accipiter medio tendens a limite solis [105]
dilectas Veneri notasque ab honore Diones
turbabat uiolentus aues atque unguibus idem,
idem nunc rostro, duris nunc ictibus alae,
ter quinas dederat saeua inter uulnera leto.
nec finis satiesue, noui sed sanguinis ardor [110]
gliscere, et urgebat trepidam iam caede priorum
incertamque fugae pluma labente columbam,
donec Phoebeo ueniens Iouis ales ab ortu
in tenuis tandem nubis dare terga coegit.
tum uictrix laetos signa ad Romana uolatus [115]
conuertit, prolesque ducis qua parte decora
Scipio quassabat puerilibus arma lacertis,
clangorem bis terque dedit, rostroque coruscae
perstringens conum galeae se reddidit astris.

Exclamat Liger (huic superos sentire monentis [120]
ars fuit ac penna monstrare futura magistra):
'Poene, bis octonos Italis in finibus annos
audaci similis uolucris sectabere pubem
Ausoniam multamque feres cum sanguine praedam.
sed compesce minas: renuit tibi Daunia regna [125]
armiger ecce Iouis. nosco te, summe deorum:
adsis o firmesque tuae, pater, alitis omen.
nam tibi seruantur, ni uano cassa uolatu
mentitur superos praepes, postrema subactae
fata, puer, Libyae et maius Carthagine nomen.' [130]

Contra laeta Bogus Tyrio canit omina regi,
et faustum accipitrem caesasque in nube uolucres
Aeneadis cladem et Veneris portendere genti.
tum dictis comitem contorquet primus in hostis
ceu suadente deo et factorum conscius hastam. [135]
illa uolans patuli longe per inania campi
ictum perdiderat spatio, ni fusus habenas
dum primae decus adfectat decerpere pugnae
obuia quadrupedis praeceps Catus ora tulisset.
sic elanguescens ac iam casura petitum [140]
inuenit uulnus caedemque accepit ab hoste
cornus et oblatae stetit inter tempora frontis.

Incurrunt acies, magnoque fragore per aequor
suspendunt cuncti frenis sublime reductos
cornipedes ultroque ferunt. erectus in auras [145]
it sonipes rapidaque uolans per aperta procella
tenuia uix summo uestigia puluere signat.
Boiorum ante alias Crixo duce mobilis ala
arietat in primos obicitque immania membra.
ipse tumens atai Brenni se stirpe ferebat [150]
Crixus et in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpeioque iugo demens et uertice sacro
pensantes aurum Celtas umbone gerebat.
colla uiri fuluo radiabant lactea torque,

auro uirgatae uestes, manicaeque rigeant [155]
ex auro, et simili uibrabat crista metallo.

Sternitur impulsu uasto perculsa Camertum
prima phalanx, spissaeque ruunt conferta per arma
undae Boiorum: sociata examina denses
infandi Senones, conlisaque quadrupedantum [160]
pectoribus toto uoluuntur corpora campo.
arua natant, altusque uirum cruor, altus equorum
lubrica belligerae sorbet uestigia turmae.
seminecum letum peragit grauis ungula pulsu
et circumuolitans taetros e sanguine rores [165]
spargit humo miserisque suo lauit arma cruore.
spicula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
purpureo moriens uictricia sanguine tinguis.
nam tibi, dum stimulas cornu atque in proelia mentes
accendis renouasque uiros ad uulnera cantu, [170]
haesit barbaricum sub anhelo gutture telum
et clausit raucum letali uulnere murmur.
at sonus extremo morientis fusus ab ore
flexa pererrauit mutis iam cornua labris.
Crixus Picentem Laurumque, nec eminus ambo, [175]
sed gladio Laurum Picenti rasilis hasta
ripis lecta Padi letum tulit. auia namque
dum petit ac laeue meditatur fallere gyro,
hasta uiri femur et pariter per anhela uolantis
ilia sedit equi et geminam dedit horrida mortem. [180]
idem sanguinea Venuli ceruice reuellens
sternit praecipitem tepido te, Farfare, telo
et te sub gelido nutritum, Tulle, Velino,
egregium Ausoniae decus ac memorabile nomen,
si dent fata moras aut seruent foedera Poeni, [185]
tum Remulum atque, olim celeberrima nomina bello,
Tiburtis Magios Hispellatemque Metaurum
et Clanium dubia meditantem cuspe uulnus.

Nec locus est Tyriis belli pugnaeue, sed omnem
Celticus impleuit campum furor. inrita nulli [190]
spicula torquentur, statque omne in corpore ferrum.
hic inter trepidos immane Quirinius audens,
cui fugere ignotum atque inuicta mente placebat
rebus in aduersis exceptum pectore letum,
cuspe flammatur ecum ac dispergit gaesa lacerto, [195]
si reserare uiam atque ad regem rumpere ferro
detur iter, certusque necis petit omnibus ausis,
quod nequeat sentire, decus. cadit inguine fosso
Teutalus, et uasto quatitur sub pondere tellus.
occumbit Sarmens, flauam qui ponere uictor [200]
caesariem crinemque tibi, Gradiue, uouebat
auro certantem et rutilum sub uertice nodum.
sed Parcae intonsa non exaudita uouentem
ad manes traxere coma. per candida membra
it fumans cruor, et tellus perfusa rubescit. [205]
at non tardatus iaculo occurrente Ligaunus

inruit aduersumque uiro rotat obuius ensem
et ferit insurgens, umero qua brachia lenti
adnectunt nerui, decisaque uulnere dextra
laxatis paulum moribunda pependit habenis, [210]
dumque micans tremulo conatu lora retemptat,
flectentem adsuetos imitatur nescia frenos.
demetit auersi Vosegus tum colla, iubaque
suspensam portans galeam atque inclusa perempti
ora uiri, patrio diuos clamore salutat. [215]

Dumque ea Gallorum populi dant funera campo,
accitas propere castris in proelia consul
raptabat turmas primusque ruebat in hostem
candenti sublimis equo. trahit undique lectum
diuitis Ausoniae iuuenem, Marsosque Coramque [220]
Laurentumque decus iaculatoremque Sabellum
et Gradiuicolum celso de colle Tudertem
indutosque simul gentilia lina Faliscos,
quosque sub Herculeis taciturno flumine muris
pomifera arua creant Anienicolae Catilli, [225]
quosque in praegelidis duratos Hernica riuis
mittebant saxa et nebulosi rura Casini.
ibant in Martem terrae dominantis alumni
damnati superis nec iam reditura iuuentus.
Scipio qua medius pugnae uorat agmina uertex [230]
infert cornipedem atque instinctus strage suorum
inferias caesis mactat Labarumque Padumque
et Caunum et multo uix fusum uulnere Breucum
Gorgoneoque Larum torquentem lumina uultu.
occidis et tristi, pugnax Lepontice, fato; [235]
nam dum frena ferox obiecto corpore prensat
atque aequat celsus residentis consulis ora
ipse pedes, frontem in mediam grauis incidit ensis,
et diuisum umeris iacuit caput. at Batus, amens
qui luctatur equo parmaque incursibus obstat, [240]
ictu quadrupedis fulua porrectus harena
elisa incussis amisit calcibus ora.
perfurit Ausonius turbata per aequora ductor,
ceu Geticus Boreas, totum cum sustulit imo
Icarium fundo uictor mare: nauita uasto [245]
iactatur sparsus lacerata classe profundo,
cunctaque canenti perfunditur aequore Cyclas.

Crixus, ut in tenui spes exiguumque salutis,
. [248a]
armat contemptu mentem necis. horrida barba
sanguinea rutilat spuma, rictusque furentis
albet, et adfuso squalent a puluere crines.
inuadit Tarium uicino consule pugnans
miscentem saevisque uirum circumtonat armis.
uoluitur ille solo; nam pronum effundit in armos
fata extrema ferens abies, rapiturque pauore [255]
tractus equi uinctis conexas ad cingula membris.
longa cruor sparso linquit uestigia campo,

et tremulos cuspis ductus in puluere signat.
laudabat leti iuuenem egregiosque parabat
ulcisci consul manis, cum dira per auris [260]
uox uenit, et Crixum ferri clamoribus audit,
haud notum uultu. surgit uiolentior ira
comminus atque oculos optato in corpore figit.
tum stimulans grato plausae ceruicis honore
cornipedem adloquitur: 'Vulgum Martemque minorem [265]
mox, Gargane: uocant superi ad maiora. uidesne,
quantus eat Crixus? iam nunc tibi praemia pono
illum Sidonio fulgentem ardore tapeta,
barbaricum decus, et fuluis donabere frenis.'
sic fatus, magno Crixum clamore ciebat [270]
in pugnam ac uacuo poscebat proelia campo.
nec detractantem par ira accenderat hostem.
ut iussae cessere retro spatiumque dederunt
hinc atque hinc alae et medio stetit aequore pugna,
quantus Phlegraeis Telluris alumnus in aruis [275]
mouit signa Mimas caelumque exterruit armis,
tantus semifero Crixus sub pectore murmur
torquet et horrisonis ululatibus erigit iras:
'Nemone incensae captaeque superfuit urbi,
ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arma, [280]
narraret, dextras? disce en nunc' inquit et una
contorquet nodis et obusto robore diram
uel portas quassare trabem. sonat illa tremendum,
at nimio iactu seruasse improvida campi
distantis spatium propiorem transuolat hostem. [285]
cui consul: 'Ferre haec umbris proauoque memento,
quam procul occumbas Tarpeia sede, tibi que
haud licitum sacri Capitolia cernere montis.'
tum nodo cursuque leui simul adiuuat hastam,
dignum mole uiri nisus. fugit illa per oras [290]
multiplicis lini subtextaque tegmina nervis
atque altum tota metitur cuspide pectus.
procumbit lata porrectus in arua ruina,
et percussa gemit tellus ingentibus armis.
haud aliter structo Tyrrhena ad litora saxo [295]
pugnatura fretis subter caecisque procellis,
pila immane sonans impingitur ardua ponto:
immugit Nereus, diuisaque caerula pulsu
inlisum accipiunt irata sub aequora montem.
ductore amisso pedibus se credere Celtae: [300]
una spes anima tantusque pependerit ardor.
ac ueluti, summo uenator densa Picano
cum lustra exagitat spissisque cubilibus atram
immittit passim dumosa per inuia pestem,
dum tacitas uires et flammam colligit ignis, [305]
nigranti piceus sensim caligine uertex
uoluitur et pingui contorquet nubila fumo:
mox subita in toto lucent incendia monte,
fit sonitus, fugere ferae, fugere uolucres,

atque ima longe trepidant in ualle iuuencae. [310]

At Mago, ut uertisse globos primumque laborem,
qui solus genti est, cas[s]um uidet, arma suorum
ac patrium in pugnas equitem uocat. undique nudi
adsiliunt frenis infrenatique manipuli.
nunc Itali in tergum uersis referuntur habenis, [315]
nunc rursus Tyrias retro pauor auehit alas,
aut illi dextros lunatis flexibus orbes,
aut illi laeuos sinuant in cornua gyros.
texunt alterno glomerata uolumina cursu
atque eadem refuga cedentes arte resoluunt. [320]
hac pontum uice, ubi exercet discordia uentos,
fert Boreas Eurusque refert molemque profundi
nunc huc alterno, nunc illuc, flamine gestant.

Aduolat aurato praefulgens murice ductor
Sidonius, circaque Metus Terrorque Furorque. [325]
isque ubi Callaici radiantem tegminis orbem
extulit et magno percussit lumine campos,
spes uirtusque cadunt, trepidaque a mente recedit
uertere terga pudor, nec leti cura decori,
sed fugere infixum est, terraeque optantur hiatus. [330]
sic, ubi Caucaseis tigris se protulit antris,
linguuntur campi, et tutas petit omne latebras
turbatum insano uultu pecus: illa pererrat
desertas uictrix uallis, iamque ora reducto
paulatim nudat rictu, ut praesentia mandens [335]
corpora, et immani stragem meditatur hiatu.
non illum Metabus, non illum celsior Vfens
euasere tamen, quamuis hic alite planta,
hic ope cornipedis totis ferretur habenis.
nam Metabum ad manis demisit cuspide fulgens [340]
fraxinus, Vfentem conlapsum poplite caeso
ensis obit laudemque pedum cum sanguine ademit.
iamque dedit leto Sthenium Laurumque domoque
Collinum gelida, uiridi quem Fucinus antro
nutrierat dederatque lacum tramittere nando. [345]
fit socius leti coniecta Massicus hasta,
uitiferi sacro generatus uertice montis
et Liris nutritus aquis, qui f[r]onte quieta
dissimulat cursum ac nullo mutabilis imbri
perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas. [350]
[exoritur rabies caedum, ac uix tela furori
sufficiunt. teritur iunctis umbonibus umbo,
pesque pedem premit, et nutantes casside cristae
hostilem tremulo pulsan conamine frontem.]

Tergemini primam ante aciem fera proelia fratres [355]
miscabant, quos Ledaes Sidonia Barce
Xant[h]ippo felix uteri inter bella crearat.
res Graiae ductorque parens ac nobile Amyclae
nomen et iniectus Spartanis colla catenis
Regulus inflabant ueteri praecordia fama. [360]
Marte probare genus factisque Lacona parentem

ardebant gelidosque dehinc inuisere montis
Taygeta et tandem bellis innare subactis
Eurotan patrium ritusque uidere Lycurgi.
sed Spartam penetrare deus fratresque negarunt [365]
Ausonii, totidem numero, quos miserat altis
Egeriae genitos immitis Aricia lucis,
aetatis mentisque pares; at non dabat ultra
Clotho dura lacus aramque uidere Dianae.
namque ut in aduersos impacti turbine pugnae [370]
Eumachus et Critias et laetus nomine patris
Xanthippus iunxere gradus, (ceu bella leones
inter se furibunda mouent et murmure anhelio
squalentis campos ac longa mapalia complent:
omnis in occultas rupis atque auia pernix [375]
Maurus saxa fugit, coniunxque Libyssa profuso
uagitum cohibens suspendit ab ubere natos;
illi dira fremunt, perfractaque in ore cruento
ossa sonant, pugnantque feri[s] sub dentibus artus)
haud secus Egeriae pubes, hinc Virbius acer, [380]
hinc Capys, adsiliunt paribusque Albanus in armis.
subsicens paulum perfossa proruit aluo
Albanum Critias: ast illi cuncta repente
implerunt clipeum miserando uis[c]era lapsu.
Eumachus inde Capyn sed tota mole tenebat [385]
ceu fixum membris tegimen; tamen improbus ensis
adnexam parmae decedit uulnere laeuam,
inque suo pressa est non reddens tegmina nisu
infelix manus atque haesit labentibus armis.
ultima restabat fuis iam palma duobus [390]
Virbius. huic trepidos simulanti ducere gressus
Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus hasta,
et tandem aequatae geminato funere pugnae.
inde alterna uiris transegit pectora mucro,
inque uicem erepta posuerunt proelia uita. [395]
felices leti, pietas quos addidit umbris!
optabunt similes uenientia saecula fratres,
aeternumque decus memori celebrabitur aeuo,
si modo ferre diem serosque uidere nepotes
carmina nostra ualent, nec famam inuidit Apollo. [400]
At consul toto palantis aequore turmas
uoce tenet, dum uoce uiget: 'Quo signa refertis?
quis uos heu uobis pavor abstulit? horrida primi
si sors uisa loci pugnaeque lacessere frontem,
post me state uiri et pulsa formidine tantum [405]
aspicite! has dextras capti genuere parentes
quas fugitis. quae spes uictis? Alpesne petemus?
ipsam turrigero portantem uertice muros
credite summissas Romam nunc tendere palmas.
natorum passim raptus caedemque parentum [410]
Vestalisque focos extinguere sanguine cerno.
hoc arcete nefas!' postquam inter talia crebro
clamore obtusae crassoque a puluere fauces,

hinc laeua frenos, hinc dextra corripit arma
et latum obiectat pectus strictumque minatur [415]
nunc sibi, nunc trepidis, ni restent, comminus ense.

Quas acies alto genitor dum spectat Olympo,
consulis egregii mouere pericula mentem.
Gradium uocat et patrio sic ore profatur:
'Magnanimi me, nate, uiri, ni bella capessis [420]
haud dubie extremus, terret labor: eripe pugnae
ardentem, oblitumque sui dulcedine caedum
siste ducem Libyae; nam plus petit improbus uno
consulis exitio tota quam strage cadentum.
praeterea, cernis, tenerae qui proelia dextrae [425]
iam credit puer atque annos transcendere factis
molitur longumque putat pubescere bello,
te duce primitias pugnae, te magna magistro
audeat et primum hoc uincat, seruasse parentem.'

Haec rerum sator. at Mauors in proelia currus [430]
Odrysia tellure uocat. tum fulminis atri
spargentem flammam clipeum galeamque deorum
haud ulli facilem multoque labore Cyclopum
sudatum thoraca capit quassatque per auras
Titanum bello satiatam sanguinis hastam [435]
atque implet curru campos. exercitus una
Irarum Eumenidesque simul letique cruenti
innumerae facies, frenisque operata regendis
quadriugos atro stimulat Bellona flagello.
fertur ab immenso tempestas horrida caelo [440]
nigrantisque globos et turbida nubila torquens
inuoluit terras. quatitur Saturnia sedes
ingressu tremefacta dei, ripasque relinquit
audito curru fontique relabitur amnis.

Ductorem Ausonium telis Garamantica pubes [445]
cinxerat et Tyrio regi noua dona parabat
armorum spoliū ac rorantia consulis ora.
stabat Fortunae non cedere certus et acri
mole retorquebat crudescens caedibus hastas,
iamque suo, iamque hostili perfusa cruore [450]
membra madent, cecidere iubae, gyroque per orbem
artato Garamas iaculis propioribus instat
et librat saeua coniectum cuspide ferrum.
hic puer ut patrio defixum corpore telum
conspexit, maduere genae, subitoque trementem [455]
corripuit pallor, gemitumque ad sidera rupit.
bis conatus erat praecurrere fata parentis
conuersa in semet dextra, bis transtulit iras
in Poenos Mauors. fertur per tela, per hostis
intrepidus puer et Gradium passibus aequat. [460]
continuo cessere globi, latusque repente
apparet campo limes. metit agmina tectus
caelesti clipeo et sternit super arma iacentum
corporaque auctorem teli multasque paternos
ante oculos animas, optata piacula, mactat. [465]

tunc rapta propere duris ex ossibus hasta
innixum ceruice ferens umeroque parentem
emicat. attonitae tanta ad spectacula turmae
tela tenent, ceditque loco Libys asper, et omnis
late cedit Hiber, pietasque insignis et aetas [470]
belligeris fecit miranda silentia campis.
tum celso e curru Mauors 'Carthaginis arces
excindes' inquit 'Tyriosque ad foedera coges.
nulla tamen longo tanta exorietur in aeuo
lux tibi, care puer. macte, o macte indole sacra, [475]
uera Iouis proles. et adhuc maiora supersunt,
sed nequeunt meliora dari.' tum nubila Mauors
aetheraque emenso terras iam sole capessit,
et fessas acies castris clausere tenebrae.

Condebat noctem deuexo Cynthia curru [480]
fraternis adflata rotis, et ab aequore Eoo
surgebant roseae media inter caerula flammae.
at consul tristis campos Poenisque secundam
planitiem metuens Trebiam collisque petebat.
iamque dies rapti cursu nauoque labore, [485]
et medio abruptus fluitabat in amne solutis
pons uinclis, qui Dardanium trauxerat agmen,
Eridani rapidas aderat cum Poenus ad undas.
dumque uada et mollis aditus per deuia flexo
circuitu petit et stagni languentia quaerit, [490]
interdum rapta uicinis saltibus alno
flumineam texit, qua trauehat agmina, classem:
ecce aderat Trebiaeque simul uicina tenebat
Trinacrio accitus per caerula longa Peloro,
Gracchorum proles, consul. gens inclita magno [495]
atque animosa uiro, multusque in imagine claris
praefulgebat auus titulis bellique domique.

Nec Poeni positis trans amnem in gramine castris
deerant. namque animos stimulabant prospera rerum
increpitansque super ductor: 'Quis tertius urbi [500]
iam superest consul? quaenam altera restat in armis
Sicania? en omnes Latiae Daunique nepotum
conuenere manus. feriant nunc foedera mecum
ductores Italum ac leges et pacta reposcant.
at tu, donata tela inter Martia luce, [505]
infelix animae, sic, sic uiuasque tuoque
des iterum hanc laudem nato; nec fine sub aeui
oppetere in bello detur, cum fata uocabunt.
pugnantem cecidisse meum est.' haec personat ardens.
inde leui iaculo Massylumque impiger alis [510]
castra sub ipsa datis inritat et elicit hostem.

Nec Latius uallo miles debere salutem
fas putat aut clausas pulsari cuspide portas.
erumpunt, cunctisque prior uolat aggere aperto
degener haud Gracchis consul. quatit aura comantis [515]
cassidis Auruncae cristas, umeroque refulget
sanguinei patrium saguli decus. agmina magno

respectans clamore uocat, quaque obuia densos
artat turba globos rumpens iter aequore fertur,
ut torrens celsi praeceps e uertice Pindi [520]
cum sonitu ruit in campos magnoque fragore
auulsum montis uoluit latus: obuia passim
armenta immanesque ferae siluaeque trahuntur,
spumea saxosis clamat conuallibus unda.

Non, mihi Maeoniae redeat si gloria linguae [525]
centenasque pater det Phoebus fundere uoces,
tot caedes proferre queam, quot dextera magni
consulis aut contra Tyriae furor edidit irae.
Murranum ductor Libyae, ductorque Phalantum
Ausonius, gnavos belli ueteresque laborum, [530]
alter in alterius fuderunt comminus ore.
monte procelloso Murranum miserat Anxur,
Tritonis niueo te sacra, Phalante, profundo.
ut primum insigni fulsit uelamine consul,
quamquam orbus partem uisus unoque Cupencus [535]
lumine sufficiens bellis citat improbus hastam
et summae figit tremebundam margine parmae.
cui consul (namque ira coquit): 'Pone, improbe, quicquid
restat in ore fero et truncata fronte relucet.'
sic ait intorquens directo turbine robur [540]
et dirum tota tramittit cuspide lumen.
nec leuior dextra generatus Hamilcare saeuit.
huic cadit infelix niueis Varenus in armis,
Meuanas Varenus, arat cui diuitis uber
campi Fulginia et patulis Clitumnus in aruis [545]
candentis gelido perfundit flumine tauros.
sed tristes superi, atque ingrata maxima cura
uictima Tarpeio frustra nutrita Tonanti.
instat Hiber leuis et leuior discurrere Maurus.
hinc pila, hinc Libycae certant subtexere cornus [550]
densa nube polum, quantumque interiacet aequi
ad ripas campi, tantum uibrantia condunt
tela, nec artatis locus est in morte cadendi.

Allius, Argyripa Daunique profectus ab aruis
uenator, rudibus iaculis et Iapyge campum [555]
persultabat equo, mediosque inuectus in hostis,
Apula non uana torquebat spicula dextra.
huic horret thorax Samnitis pellibus ursae,
et galea annosi uallatur dentibus apri.
uerum ubi turbantem, solo ceu lustra pererret [560]
in nemore aut agitet Gargano terga ferarum,
hinc Mago, hinc saeuus pariter uidere Maharbal,
ut subigente fame diuersis rupibus ursi
inuadunt trepidum gemina inter proelia taurum,
nec partem praedae patitur furor, haud secus acer [565]
hinc atque hinc iaculo deuoluitur Allius acto:
it stridens per utrumque latus Maurusia taxus.
obuia tum medio sonuerunt spicula corde,
incertumque fuit, letum cui cederet hastae.

et iam dispersis Romana per agmina signis [570]
palantis agit ad ripas, miserabile, Poenus
impellens trepidos fluuioque immergere certat.

Tum Trebia infausto noua proelia gurgite fessis
incohat ac precibus Iunonis suscitatur undas.
haurit subsidens fugientum corpora tellus [575]
infidaque soli frustrata uoragine sorbet.
nec niti lentoque datur conuellere limo
mersa pedum penitus uestigia: labe tenaci
haerent deuincti gressus, resolutaque ripa
implicat aut caeca prosternit fraude paludis. [580]
iamque alius super atque alius per lubrica surgens
dum sibi quisque uiam per inextricabile litus
praeripit et putri luctatur caespite, lapsi
occumbunt seseque sua pressere ruina.
ille celer nandi iamiamque adprendere tuta [585]
dum parat et celso conisus corpore prensat
gramina summa manu liquidisque emergit ab undis,
contorta ripae pendens adfigitur hasta.
hic hostem orbatus telo complectitur ulnis
luctantemque uado permixta morte coercet. [590]
mille simul leti facies. Ligus occidit aruis,
sed proiecta uiri lymphis fluuiialibus ora
sanguineum hauserunt longis singultibus amnem.
enabat tandem medio uix gurgite pulcher
Irpinus sociumque manus clamore uocabat, [595]
cum rapidis inlatus aquis et uulnere multo
impulit asper equus fessumque sub aequora mersit.

Accumula[t] clades subito conspecta per undas
uis elephantorum turrito concita dorso.
namque uadis rapitur praeceps, ceu proruta cautes [600]
auulsi montis, Trebiamque insueta timentem
prae se pectore agit spumantique incubat alueo.
explorant aduersa uiros, perque aspera duro
nititur ad laudem uirtus interrita cliuo.
namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem [605]
et famae nudam impatiens 'Spectabimur,' inquit
'nec, Fortuna, meum condes sub gurgite letum.
experiar, sitne in terris, domitare quod ensis
non queat Ausonius Tyrrhenaue permeet hasta.'
tum iacit adsurgens dextroque in lumine sistit [610]
spicula saeua ferae telumque in uulnere linquit.
stridore horrissono penetrantem cuspidis ictum
belua prosequitur laceramque cruore profuso
attollit frontem ac lapso dat terga magistro.
tum uero inuadunt iaculis crebraque sagitta, [615]
ausi iam sperare necem, immensosque per armos
et laterum extentus uenit atra cuspidis uulnus.
stat multa in tergo et nigranti lancea dorso,
ac siluam ingentem concusso corpore uibrat,
donec consumptis longo certamine telis [620]
concidit et clausit magna uada pressa ruina.

Ecce per aduersum, quamquam tardata morantur
uulnere membra uirum, subit implacabilis amnem
Scipio et innumeris infestat caedibus hostem.
corporibus clipeisque simul galeisque cadentum [625]
contegitur Trebia, et uix cernere linquitur undas.
Mazaeus iaculo, Gestar prosternitur ense,
tum Pelopeus auis Cyrenes incola Thelgon.
huic torquet rapido correptum e gurgite pilum
et quantum longo ferri tenuata rigore [630]
procedit cuspis per hiantia transigit ora.
pulsati ligno sonuere in uulnere dentes.
nec leto quaesita quies: turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit aequoris undis.
tu quoque, Thapsee, cadis, tumultu post fata negato. [635]
quid domus Hesperidum aut luci iuuere dearum,
fuluos aurifera seruantes arbore ramos?

Intumuit Trebia et stagnis se sustulit imis
iamque ferox totum propellit gurgite fontem
atque omnis torquet uires. furit unda sonoris [640]
uerticibus, sequiturque nouus cum murmure torrens.
sensit et accensa ductor uiolentius ira
'Magnas, o Trebia, et meritas mihi, perfide, poenas
exsolues:' inquit 'lacerum per Gallica riuus
dispergam rura atque amnis tibi nomina demam, [645]
quoque aperis te fonte, premam, nec tangere ripas
inlabique Pado dabitur. quatenus ista repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?'

Talia iactantem consurgens agger aquarum
impulit atque umeros curuato gurgite pressit. [650]
arduus aduersa mole incurrentibus undis
stat ductor clipeoque ruentem sustulit amnem.
necnon a tergo fluctus stridente procella
spumeus inrorat summas aspergine cristas.
ire uadis stabilemque uetat defigere gressum [655]
subducta tellure deus, percussaue longe
raucum saxa sonant, undaeque ad bella parentis
excitae pugnant, et ripas perdidit amnis.
tum madidos crinis et glauca fronde reuinctum
attollit cum uoce caput: 'Poenasne superbas [660]
insuper et nomen Trebiae delere minaris,
o regnis inimice meis? quot corpora porto
dextra fusa tua! clipeis galeisque uirorum,
quos mactas, artatus iter cursumque reliqui.
caede, uides, stagna alta rubent retroque feruntur. [665]
adde modum dextrae aut campis incumbe propinquis.'

Haec, Venere adiuncta, tumultu spectabat ab alto
Mulciber obscurae tectus caligine nubis,
ingrauat ad caelum sublatis Scipio palmis:
'Di patrii, quorum auspiciis stat Dardana Roma, [670]
talin me leto tanta inter proelia nuper
seruastis? fortune animam hanc excindere dextra
indignum est uisum? redde o me, nate, periclis,

redde hosti! liceat bellanti accersere mortem
quam patriae fratrique probem.' tum percita dictis [675]
ingemuit Venus et rapidas derexit in amnem
coniugis inuicti uires. agit undique flammās
dispersus ripis ignis multosque per annos
nutritas fluuio populatur feruidus umbras.
uritur omne nemus, lucosque effusus in altos [680]
immissis crepitat uictor Vulcanus habenis.
iamque ambusta comas abies, iam pinus et alni,
iam solo restans trunco dimisit in altum
populus adsuetas ramis habitare uolucres.
flamma uorax imo penitus de gurgite tractos [685]
absorbet latices, saeuoque urgente uapore
siccus inarescit ripis cruor. horrida late
scinditur in rimas et hiatu rupta dehiscit
tellus, ac stagnis altae sedere fauillae.

Miratur pater aeternos cessare repente [690]
Eridanus cursus, Nympharumque intima maestus
impleuit chorus attonitis ululatibus antra.
ter caput ambustum conantem attollere iacta
lampade Vulcanus mersit fumantibus undis,
ter correpta dei crines nudauit harundo. [695]
tum demum admissae uoces et uota precantis,
orantique datum ripas seruare prioris,
ac tandem a Trebia reuocauit Scipio fessas
munitum in collem Graccho comitante cohortes.
at Poenus multo fluuium ueneratus honore [700]
gramineas undis statuit socialibus aras,
nescius heu, quanto superi maiora mouerent,
et quos Ausoniae luctus, Trasimenne, parares.

Boiorum nuper populos turbauerat armis
Flaminius, facilisque uiro tum gloria belli, [705]
corde leuem atque astus inopem contundere gentem.
sed labor haud idem Tyrio certasse tyranno.
hunc laeuis urbi genitum ad fatalia damna
ominibus parat imperio Saturnia fesso
ductorem dignumque uirum ueniente ruina. [710]
inde ubi prima dies iuris, clauumque regendae
inuasit patriae, ac sub nutu castra fuere,
ut pelagi rudis et pontum tractare per artem
nescius, accepit miserae si iura carinae,
uentorum tenet ipse uicem cunctisque procellis [715]
dat iactare ratem: fertur uaga gurgite puppis
ipsius in scopulos dextra impellente magistri
ergo agitur raptis praeceps exercitus armis
Lydorum [in] populos sedemque ab origine prisci
sacratam Corythi iunctosque a sanguine auorum [720]
Maeonios Italis permixta stirpe colonos.

Nec regem Afrorum noscenda ad coepta moratur
laude super tanta monitor deus. omnia somni
condiderant aegrisque dabant obliuia curis,
cum Iuno in stagni numen conuersa propinqui [725]

et madidae frontis crinis circumdata fronde
populea stimulat subitis praecordia curis
ac rumpit ducis haud spernenda uoce quietem:
'O felix famae et Latio lacrimabile nomen
Hannibal, Ausoniae si te Fortuna creasset [730]
ad magnos uenture deos, cur fata tenemus?
pelle moras. brevis est magni Fortuna fauoris.
quantum uouisti, cum Dardana bella parenti
iurares, fluet Ausonio tibi corpore tantum
sanguinis, et patrias satiabis caedibus umbras. [735]
nobis persolues meritos securus honores.
namque ego sum celsis quem cinctum montibus ambit
Tmolo missa manus, stagnis Trasimennus opacis.'

His agitur monitis et laetam numine pubem
protinus aerii praeceps rapit aggere montis. [740]
horrebat glacie saxa inter lubrica summo
piniferum caelo miscens caput Apenninus.
condiderat nix alta trabes, et uertice celso
canus apex stricta surgebat ad astra pruina.
ire iubet. prior extingui labique uidetur [745]
gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.
scandunt praerupti nimbose cacumina saxi.
nec superasse iugum finit mulcetue laborem:
plana natant, putrique gelu liquentibus undis
inuia limosa restagnant arua palude. [750]
iamque ducis nudus tanta inter inhospita uertex
saeuitia quatitur caeli, manante per ora
perque genas oculo. facilis spreuisse medentis
optatum bene credit emi quocumque periclo
bellandi tempus. non frontis parcat honori, [755]
dum ne perdat iter, non cetera membra moratur
in pretium belli dare, si uictoria poscat,
satque putat lucis, Capitolia cernere uictor
qua petat atque Italum feriat qua comminus hostem.
taliam perpassi tandem inter saeua locorum [760]
optatos uenere lacus, ubi deinde per arma
sumeret amissi numerosa piacula uisus.

Ecce autem patres aderant Carthagine missi.
causa uiae non parua uiris, nec laeta ferebant.
mos fuit in populis, quos condidit aduena Dido, [765]
poscere caede deos ueniam ac flagrantibus aris
(infandum dictu) paruos imponere natos.
urna reducebat miserandos annua casus
sacra Thoanteae ritusque imitata Dianae.
cui fato sortique deum de more petebat [770]
Hannibalis prolem discors antiquitus Hannon.
sed propior metus armati ductoris ab ira
et magna ante oculos stabat redeuntis imago.
asperat haec, foedata genas lacerataque crinis,
atque urbem complet maestis clamoris imilce, [775]
Edonis ut Pangaea super trieteride mota
it iuga et inclusum suspirat pectore Bacchum.

ergo inter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
clamat: 'Io coniunx, quocumque in cardine mundi
bella moues, huc signa refer. uiolentior hic est, [780]
hic hostis propior. tu nunc fortasse sub ipsis
urbis Dardaniae muris uibrantia tela
excipis intrepidus clipeo saeuamque coruscans
lampada Tarpeis infers incendia tectis.
interea tibi prima domus atque unica proles [785]
heu gremio in patriae Stygias raptatur ad aras.
i nunc, Ausonios ferro populare penates
et uetitas molire uias. i, pacta resigna
per cunctos iurata deos. sic praemia reddit
Carthago et talis iam nunc tibi soluit honores. [790]
quae porro haec pietas delubra aspergere tabo?
heu primae scelerum causae mortalibus aegris,
naturam nescire deum! iusta ite precari
ture pio caedumque feros auertite ritus.
mite et cognatum est homini deus. hactenus, oro, [795]
sit satis ante aras caesos uidisse iuuenos.
aut si uelle nefas superos fixumque sedetque,
me, me, quae genui, uestris absumite uotis.
cur spoliare iuuat Libycas hac indole terras?
an flendae magis Aegates et mersa profundo [800]
Punica regna forent, olim si sorte cruenta
esset tanta mei uirtus praerepta mariti?'
haec dubios uario diuumque hominisque timore
ad cauta inlexere patres, ipsique relictum
abnueret sortem an superum pareret honori. [805]
tum uero trepidare metu uix compos Imilce,
magnanimi metuens immitia corda mariti.
His auide auditis ductor sic deinde profatur:
'Quid tibi pro tanto non impar munere soluat
Hannibal aequatus superis? quae praemia digna [810]
inueniam, Carthago parens? noctemque diemque
arma feram, templisque tuis hinc plurima faxo
hostia ab Ausonio ueniat generosa Quirino.
at puer armorum et belli seruabitur heres.
spes, o nate, meae Tyriarumque unica rerum, [815]
Hesperia minitante, salus, terraque fretoque
certare Aeneadis dum stabit uita memento.
perge (patent Alpes) nostroque incumbe labori.
uos quoque, di patrii, quorum delubra piantur
caedibus atque coli gaudent formidine matrum, [820]
huc laetos uultus totasque aduertite mentes.
namque paro sacra et maioris molior aras.
tu, Mago, aduersi conside in uertice montis,
tu laeuos propior collis accede, Choaspe,
ad claustra et fauces ducat per opaca Sychaeus. [825]
ast ego te, Trasimenne, uago cum milite praeceps
lustrabo et superis quaeram libamina belli.
namque haud parua deus promissis spondet apertis,
quae spectata, uiri, patriam referatis in urbem.'

